Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Pověsti Chodska

Kateřina Dobrovolná

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Pověsti Chodska

Kateřina Dobrovolná

Vedoucí práce:

PhDr. Marta Ulrychová, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012 ……

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Martě Ulrychové, Ph.D. za odborné vedení, vstřícný přístup a cenné připomínky.

Upřímně děkuji všem, kteří se podíleli na terénním výzkumu, zejména pí. Vlastě Noskové, která mě ochotně odkazovala na další informátory.

Obsah

1 ÚVOD 1

2 GEOGRAFICKÉ A NÁRODOPISNÉ VYMEZENÍ 3

2. 1 Chodské nářečí 6

3 DEFINICE A CHARAKTERISTIKA POVĚSTI 9

3. 1 Druhy pověstí 11

3. 2 Rozdělení démonologických pověstí 12

3. 2. 1 O Roblovi 14
3. 2. 2 O jednom zbojníkovi 15
3. 2. 3 O zamilované Mance 15
3. 2. 4 Mory moroucí 15
3. 2. 5 Divné žínky a jejich král 15
3. 2. 6 Vojanckyj soud 16
3. 2. 7 O kamenné míse 17
3. 2. 8 Siročí peníze 17
3. 2. 9 Světýlka 17
3. 2. 10 Dušičky z vočisce III 18
3. 2. 11 Španělská zeď 18
3. 2. 12 Divoká honba 18
3. 2. 13 Hdyž byjvali hu nás obří 18
3. 2. 14 Křišťánkové a jiní strážci majetku 19
3. 2. 15 O Brychtech 19
3. 2. 16 Poklad 20
3. 2. 17 Kodovckyj Blaník 21

4 CHODSKÉ POVĚSTI A CHARAKTERISTIKA POSTAV 22

4. 1 Démonické bytosti a jevy 22

4. 1. 1 Škalník 22
4. 1. 2 Světýlka 23
4. 1. 3 Španělská zeď 24
4. 1. 4 Duch Lomikara 25
4. 1. 5 Můra 25
4. 1. 6 Krvavé koleno 26
4. 1. 7 Žnec 27
4. 1. 8 Zelený lovec 28
4. 1. 9 Divoká honba 29

5 SOUČASNÝ BADATELSKÝ ZÁJEM O CHODSKO 31

6 BELETRISTICKÉ ZPRACOVÁNÍ POVĚSTÍ Z CHODSKA 33

7 TERÉNNÍ VÝZKUM NA CHODSKU 36

8 ZÁVĚR 38

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY 40

10 SEZNAM DOPLŇUJÍCÍ LITERATURY 42

11 RESUMÉ – RESÜMEE 44

12 SEZNAM PŘÍLOH 45

12. 1 Textová příloha 45

12. 2 Obrazová příloha 45

13 PŘÍLOHY 48

13. 1 Textová příloha 48

13. 2 Obrazová příloha 86

1 ÚVOD

Chodsko, oblast bohatá na pověsti a pohádky, byla a je inspirací pro mnoho badatelů. Tato práce se zaměřuje především na démonologické pověsti zpracované Janem Františkem Hruškou, Jindřichem Šimonem Baarem, Zdeňkem Šmídem a Marií Korandovou.

Téma jsem si vybrala z důvodu mého dlouhotrvajícího zájmu o démonologické pověsti. Chodský region jsem naopak neznala, tudíž psaní této bakalářské práce a tamní terénní výzkum byly zajímavou příležitostí k jeho poznání. Cílem této práce je tedy zachytit pověsti Chodska a pokusit se je zařadit do typologie démonologických pověstí sestavené Janem Lufferem.[1]

Nejprve geograficky a národopisně vymezím Chodsko. Poté definuji pojem pověst a odliším ho od pohádky. Následuje popis a typologie pověstí podle Jana Luffera. Jednotlivé skupiny tvoří 1. Člověk a magie, 2. Člověk a osud. Omen, předurčený osud, démoni nemoci a smrti, duše člověka, můra, tabu, ďábel, prokletí, 3. Revenanti, pohřby a člověk po smrti, 4. Numinózní jevy: Duchové, přízraky a strašení. 5. Přírodní démoni. Zvířata a rostliny, 6. Poklady.

Tato typologie je doplněna výčty pověstí excerpovaných z děl Jana Františka Hrušky, Jindřicha Šimona Baara, Zdeňka Šmída a Marie Koradové.

Dále jsou v práci vyjmenovány a stručně popsány nejtypičtější chodské démonické bytosti. Popis je provázen ukázkami ze sbírek pověstí.

Účelem mého terénního výzkumu bylo zjistit, jak znají jednotlivé pověsti sami obyvatelé regionu, a zda tyto pověsti ještě dnes nějakým způsobem ovlivňují jejich život.

V příloze je vložena transkripce rozhovorů, obrázky nadpřirozených bytostí a fotodokumentace „tajemných míst“, která se vážou k daným pověstem.

[1] LUFFER, J. *Klasifikace folklórní prózy (Návrh katalogu českých numinózních pověstí).*

2 GEOGRAFICKÉ A NÁRODOPISNÉ VYMEZENÍ

Chodsko jakožto jedna z nejvýraznějších českých národopisných oblastí se nerozkládalo pouze na území, na němž je známo dnes. Ve středověku zabíralo širší pásmo, a to od Domažlicka přes Tachov a Bor až po Planou u dnešních Mariánských Lázní[2], přičemž tzv. domažličtí Chodové obývali jižní cíp. Sídlili v jedenácti privilegovaných vsích. Ke vsím horním, tzv. hořejším patřil Draženov, Chodov, Klenčí pod Čerchovem, Postřekov a Újezd, ke vsím dolním, tzv. dolckým spadala Chodská Lhota, Klíčov, Mrákov, Pocinovice, Stráž a Tlumačov.[3] Postupem času se však do vsí chodského regionu začaly zahrnovat i okolní obce, jež měly shodné kulturní rysy (například okolí Kdyně, Luženice a Pasečnice), čímž se stal pojem Chodsko poněkud neurčitým.[4]

Domažličtí Chodové ovšem nebyli sami, kdo strážili hranice proti Horní Falci a Bavorsku. Severně od nich sdíleli tento úkol Chodové přimdští, ještě severněji pak Chodové tachovští (kolem tří královských hradů Domažlice, Přimda a Tachov)[5], přičemž tachovští Chodové zanechali stopy v toponymech Chodová Planá, Maršovy Chody, Zadní Chodov (původně Nové Chody) a Chodský Újezd (původně Staré Chody).[6] Na jihovýchodě hlídali část Šumavy tzv. Králováci. Chodové se mísili s Němci, avšak jen ti domažličtí si zachovávali tvrdošíjně svoji řeč a zvyky. Ostatní skupiny se povětšinou poněmčily, jak uvádí ve své knize *Dudáci a vlčí hlavy* Zdeněk Šmíd.[7] Je historicky doloženo, že se zde objevuje i manský systém, jenž doplňuje strážní službu Chodů (na přimdském, více však na tachovském panství).[8] Manové byli ve středověku poddaní, jimž byla dědičně propůjčována půda za vykonávání

[2] JEŘÁBEK, R., MAUR, E., ŠTIKA, J. a VAŘEKA, J. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV,* s. 16.
[3] Tamtéž, s. 18.
[4] Tamtéž.
[5] Tamtéž, s. 16.
[6] Tamtéž, s. 17.
[7] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 9 - 10.
[8] JEŘÁBEK, R., MAUR, E., ŠTIKA, J. a VAŘEKA, J. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV*, s. 16.

určitých služeb nejčastěji vojenského typu, mohlo se však jednat i o druhy služeb zcela odlišných (existují například doklady o tzv. záchodových manech na Křivoklátě – *„Existoval dokonce i man, který měl za povinnost zavážet královský záchod jemnou otavou.“*[9]).

Marie Korandová vidí Chody takto: „*Lidé prostí a dobrého srdce, hrdí a stateční v každodennosti všedních dní. Tisíc let rozbíjely se vlny germánského moře o hrudě našich předků. Vlny, jež jinde zalily ohromná území slovanských národů.“*[10]

Jak jsem již uvedla výše, Chodové měli za úkol strážit zemské hranice, které vedly po „*západním okraji hraničního hvozdu“*[11] se sousední zemí. Dbali také na to, aby nedošlo k rozšiřování území na úkor české země. Pokud by zjistili, že někdo z Bavorska posunul hraniční kameny směrem do Čech, okamžitě tuto svévoli „napravili“. Za tuto službu získávali od českých panovníků různá privilegia, z nichž nejpodstatnější byla jejich osobní svoboda. Měli však také například vlastní soud.

O původu Chodů existuje několik teorií. Marie Korandová však tvrdí, že vědecká jazykověda všechny domněnky o jiném původu Chodů nežli o tom českém již vyvrátila.[12] Chodští obyvatelé většinou neuměli v minulosti psát, chybí tudíž písemné historické prameny. Písemné prameny zaznamenávají Chody cca od 14. století (chodské vesnice jsou v privilegiu Jana Lucemburského zaznamenány v roce 1325)[13], název tohoto regionu se tedy objevuje až ve druhé polovině 19. století v souvislosti s přibývajícím historickým, národopisným, literárním a později dokonce i turistickým zájmem.[14]

Zdeněk Šmíd o původu Chodů s humorem uvádí: Někdo tvrdí, že

[9] SLADOMELOVÁ, K. *Kuchyně v manských domcích na Křivoklátě*, s. 6.
[10] KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech,* s. 5.
[11] JEŘÁBEK, R., MAUR, E., ŠTIKA, J., a VAŘEKA, J. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV*, s. 16.
[12] KORANDOVÁ M. *Chodové v pověstech*, s. 7.
[13] KOUTNÁ, J. *Historie domažlických Chodů*, s. 6.
[14] JEŘÁBEK, R., MAUR, E., ŠTIKA, J., a VAŘEKA, J. *Etnografický atlas Čech, Moravy a*

díky černým vlasům a nažloutlé pleti pocházejí z východu, jiní říkají, že díky mohutné bradě mají mezi předky Kelty, ostatní vědci razí teorii, že Chodové zde byli vysazeni ze Švýcar, nebo že jsou potomky Rusínů, korutanských Slovanů, nebo Srbů. Jindřich Šimon Baar a Jan František Hruška podporovali teorii, že chodští obyvatelé odnikud nepřišli, nýbrž že už tu byli. Tito dva spisovatelé jsou též názoru, že Chodové se za celou dobu vývoje českého lidu nezměnili, zatímco ostatní Češi ano, tudíž že si Chodové nejsou s ostatními Čechy příliš podobní, jak po stránce mravní a duševní, tak po stránce fyziologické.[15]

Podle pověsti je stvořil Pánbůh se svatým Petrem. Jedna verze této pověsti praví, že se svatý Petr na inspekční cestě v hlubokých lesích tam, kde začíná česká země a končí Bavorsko, s Pánembohem nudil tak, že si vymyslel lidi, kteří by stále neříkali vážné a důležité věci, jen by si mluvili něco pro sebe a vůbec by jim nebylo rozumět, prostě aby to v oné části země nebylo nudné. Pánbůh mu je tedy stvořil. „*A po celé stráni se v tu chvíli začaly rozpadávat pařezy a z těch pařezů vylézali rozzlobení lidé: pokřikovali sársky, sasky, míšensky, italsky, uhersky, francouzsky, švábsky, alsasko – lotrinsky a nejčastěji bavorským dialektem, že to tak nenechají a že když je Pánbůh se svatým Petrem stvořili na tak nehostinném místě, ať je pěkně zavedou někam, kde vládne pohoda, blahobyt a čilý ruch. A všichni měli v ruce klacky a těmi klacky hrozili na Petra i na samotného Pánaboha.“*[16] A jak Chodové podle této pověsti přišli ke svému kraji, vzhledu a názvu? *„Otevřelo se náhle údolí a přede všemi se ukázala líbezná země, zelená lukami, žlutá obilím a horami modrá. A byla ta země samý květ a samá píseň, až k horám voněla čistými vodami, medovinou a chlebem, vyzváněla kovářskými kladivy a na pokrajích lesů se splétal hlas fléten s bučením krav… A dlaní pohladil břízky, co tam kývaly hlavou na pokraji pěšiny. Zablesklo se a cizinci zmlkli: místo břízek náhle vyrostl u cesty zástup chlapů. Byli vysocí a štíhlí, s výbojnými bradami a mocnými nosy: oči měli černé, havraní vlasy*

Slezska I, s. 11.
[15] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 10.
[16] Tamtéž, s. 12.

jim dlouze vlály v tom větru na horách. V rukou třímali válečné sekery a u nohou jim vrčeli napůl vlci, napůl psi. A koukali přívětivě, leč přísně. A byli uctiví, leč hrdí. Přesně tak, jak si to Pánbůh představoval.“[17]

2. 1 Chodské nářečí

Chodské nářečí spadá do české nářeční skupiny, speciálně do jihozápadočeské podskupiny.[18] Jak uvádí například Jindřich Jindřich, nářečí Chodska obsahuje nepřeberné množství starých chodských i vzácných staročeských slov, vazeb a výrazů, charakteristických zvláštnostmi, krásné a svérázné bohatství jazyka.[19] *„Z toho všeho čerpá umělec – spisovatel i vědec! Nářečí je pro spisovnou řeč živý pramen, silný zdroj.“*[20]

Srovnání s popisem chodského dialektu nalezneme v knize Jana Františka Hrušky *Na hyjtě. I. díl: Chodské pohádky*, kde autor popisuje Chody, jakožto starý a ve své podstatě odlehlý český kmen, který si kromě svých mravů, krojů a zvyků zachoval také význačnou mluvu. Tato mluva (chodské nářečí) se liší od dnešního spisovného českého jazyka fonetickými a lexikálními zvláštnostmi, neboli výslovností, slovníkem a gramatikou. *„Trojí tyto rozdíly vznikly pak trojí cestou. Jednak zachovali Chodové slova a tvary i výslovnost, jak bývalo v českém jazyce vůbec před sty lety, ale časem vytratily se z něho; jednak při osobitém životě lesáckém vytvořili si mnohé zvláštnosti své, jednak přejímali ze živé mluvy obecné vůbec.“*[21] Chodskému nářečí se říká bulačina, odtud název (přezdívka) *„Buláci“*, kterou dostali od svých sousedů. Toto způsobilo široké znění samohlásky *„y“* ve slovech *byl, byla,* z čehož tím pádem vzniklo spíše *„u“* – *bul, bula.*

Ze slov, jež existovala ve starém českém jazyce, se podle Hrušky na Chodsku dosud užívají následující výrazy: *vodr* (patro ve

[17] Tamtéž, s. 14.
[18] BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*, s. 224.
[19] JINDŘICH, J. *Chodský slovník,* s. 16.
[20] Tamtéž.

stodole), *vohrozit se* (nabýti odvahy), *leměz* (trámec), *calta* (houska), *zmlsat* (zmizet, vytratit se), *zpříkat se* (zdráhat se, protivit se); tvary *smíli se* (smáli se), *vzeli* (vzali). Výslovnost retných souhlásek b, p zní měkce před *„i“*: *bjič* (bič), *pjivo* (pivo), *pjila* (pila), atd.

Podle Hrušky si typická slova, jako například *záležˇ* (kompost), *trhel* (velký klín), atd., Chodové vymysleli a vytvořili sami z vlastní potřeby.[22] Chod by prý nikdy nepoužil slova jako *vozejk, nosejí,* apod. Tyto typy výrazů se Chodům zdají nesmyslné a protivné. Avšak obecných (hovorových) výrazů jako *dobrýho, dobrýmu, malýho, malýmu,* atd. obyvatelé Chodska vesele užívají.

Také je prý u nich těžké rozeznat *„a“* a *„ha“*, *„u“* a *„hu“* (neboli protetické *„h“*), neboť Chodové velmi často *„h“* vyslovují velmi zřetelně i tam, kde by být správně nemělo. Dnes se s tím snad nejčastěji můžeme setkat u vlastních jmen, jako *Hadam* (Adam), *Hana* (Anna), což při neznalosti těchto jazykových nuancí může vést k nedorozumění a chybám ve výzkumu chodského regionu a jeho folklóru.

Dalším specifikem je slabika *„ej“ („ěj“*). Místní obyvatelé ho vyslovují jako *„yj“* (*„ij“*) - *styjnyj* (stejný), *volij* (volej), *pěknyjší* (pěknější), atd.

Hruška dále poukázal na to, že chodské nářečí je známo i záměnami souhlásky *„d“* za souhlásku *„r“*, týká se to však spíše starší podoby. Odtud výslovnost slov *sturený* (studený), *děreček* (dědeček), *storola* (stodola), apod. Na to si však, jak jsem již zmínila, dávají dnešní obyvatelé Chodska pozor, neboť se z jakéhosi důvodu za svůj dialekt stydí a není pro ně jakožto moderní lidi žijící povětšinou již ve městech, dosti atraktivní.

Totéž si mladí lidé pravděpodobně myslí o po staru vyslovovaném *„ou“*, jakožto chodském *„u“*, což dokonale zachytili ve svých dílech

[21] HRUŠKA, J. F. *Na hyjtě. I. díl: Chodské pohádky,* s. 169.
[22] Tamtéž.

spisovatelé Karel Jaromír Erben (například pohádka *Jirka s kozú*, již zmíním v kapitole o beletristickém zpracování pověstí na Chodsku) a Božena Němcová. Hruška zde uvádí výrazy jako *vobluk* (oblouk), *klobuk* (klobouk) a *tulec* (toulec).[23]

Dále je u Hrušky zmínka, že se *„kmenová souhláska dlouží v příčestí minulém a v neurčitém způsobu: volál, volát; držíl, držít; míl, chtíl.“*[24]

Autor nebo vydavatel v knize *Na hyjtě. I. díl: Chodské pohádky* udělal chybu, když se snažil vysvětlit absenci jistého písmene v minulosti u chodského nářečí. V Hruškově knize, ze které o chodském dialektu převážně čerpám, se na straně 170 vyskytla chyba ve čtvrtém odstavci zdola – „*V starší chodštině nebylo souhlásky h; místo ní slýchati v řeči starších dosud buď k nebo h: Krekor, Kusta, kroš, hde.“*[25] Je jasné, že ve starší podobě chodského nářečí nechyběla nikoli souhláska *„h“*, nýbrž *„g“*. Jsem si jistá, že se zde jedná pouze o překlep.

Jan František Hruška sestavil také *Dialektický slovník chodský* (1907) a o nářečí pojednal ve stati *O hláskosloví chodském* (1891).[26]

Dialektolog Jaroslav Voráč ve svém přehledu jihozápadních nářečí též uvádí mnoho příkladů odchylek dialektu jihozápadní oblasti. *„Ke změně ´e (e) > a dochází především v měkkých slabikách če, še, že, ře a le.“*[27] Tudíž dochází například při vyslovování slov *čep, včela, vřes, jehla, sršeň* atd. ke změně na *čap, fčala, břasa, jahla, sršán.*[28]

---

[23] Tamtéž, s. 170.
[24] Tamtéž.
[25] Tamtéž.
[26] BĚLIČ J. *Nástin české dialektologie,* s. 351.
[27] VORÁČ, J. *Česká nářečí jihozápadní. Část 1: studie jazykově zeměpisná,* s. 13.
[28] Tamtéž.

3 DEFINICE A CHARAKTERISTIKA POVĚSTI

Švýcarský badatel Leander Petzoldt definuje pověst následovně: *„Pověst je nejprve ústní vyprávění, které je fixováno ve vypravěčském textu, je tedy zároveň orální a literární vypravěčskou formou.“*[29]

Podle Oldřicha Sirovátky plní pověst jinou funkci než pohádka. Zatímco pohádka disponuje uměleckou formou, pověst jen zřídkakdy. U pověsti záleží na obsahu, nikoliv na formě. Běžně využívá mluveného jazyka, jejím důležitým prvkem je vypravěč, mnohdy záleží, podobně jako u jiných folklorních žánrů, na jeho podání. Pověst se spokojí s minimem postav, odehrává se v krátkém časovém období, většinou na jednom místě. Nevypráví se pouze pro pobavení, ale plní funkci informativní, poučnou a vysvětlovací.[30] *„V lidové tradici žijí většinou pověsti, které mají prostou podobu, skládají se z jedné, dvou, tří vět a podávají pouhou informaci.“*[31]

Pověst se skládá ze dvou hlavních částí: z dějového jádra (podává děj, vyprávění, fabuli) a komentáře (názory vypravěče na onu pověst, jeho poznámky, kdy a kde ji slyšel on sám). Komentář může být obsažen na začátku nebo na konci vyprávění, někdy ho můžeme nalézt rozdělený na začátku i na konci. Není však podmínkou pověsti, nemusí se zde nacházet vůbec.[32]

„Srovnávací bádání od poloviny minulého století prokázalo, že látky, postavy a výrazové prostředky pohádek jsou rozšířeny po mnoha zemích. Výrazem této skutečnosti je mezinárodní katalog pohádkových syžetů, jenž sleduje toto rozšíření pohádek a jejich národní a územní obměny. Pověsti se naproti tomu chovají jinak.“[33] Podle Sirovátky se zdaleka ne všechny motivy pověstí se vyskytují ve vícero zemích. Například „vojsko v hoře“ je mezinárodním motivem. Příkladná je

[29] PETZOLDT, L. *Einführung in die Sagenforschung,* s. 58. (Překlad: Kateřina Dobrovolná).
[30] SIROVÁTKA, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a české literatuře,* s. 50.
[31] Tamtéž.
[32] Tamtéž, s. 52.
[33] Tamtéž, s. 54.

pověst o Blaníku, k níž je analogická pověst o vojsku sv. Václava, které má sídlit právě na Chodsku. *„To svatováclavcký vojsko je skováný v Korovský škále a je pryj tám s nim teký svatyj Václav sám.“*[34] Ve svém díle jmenuje Sirovátka mimo jiné norského badatele *R. T. Christiansena* a jeho soupis *The Migratory Legends (Putovní pověsti, 1958)*[35]*.*

Pověst má také více společného s obyčejnou skutečností nežli pohádka. Vypráví totiž o skutečných lidech, které můžeme ve svém životě potkat nebo si na ně mohli pamatovat naši prarodiče. Pro větší věrohodnost se často dodává místo, kde se daná pověst odehrála. Památka na onu událost, která se váže k určitému místu (obci, městu, kraji…) váže, má posluchače utvrdit v její pravdivosti. Častou a vděčnou památkou bývají pomníky a sloupy na počest padlých hrdinů nebo jako připomínka (ne)šťastných událostí. *„Hdyž stavěli slnici z Tumačova do města, je tomu ňákyjch třicet let, pádli při kopání nad Tumačovem na vápenici a lický kostě eště v ní. Tenkrát to s tim Zdanovcem a s tima vojáky vobžívlo ha vobec dala na tom místě na pomátku nechčasnyjch lidí postavit mučení, kamennyj sloup s vobrazem svatý Hany. Ten sloup tám stojí podnes.“*[36] Dále jsou vhodným místem pro vytvoření či lokaci pověsti kostely, kapličky, boží muka, hrady, zámky, lesy, pole, rybníky a v neposlední řadě samozřejmě hřbitovy.

I když se pověst zdá být věrohodná díky výmluvnosti vypravěče, odkazu na konkrétní místo a skutečnosti, že zmiňovaní lidé v pověsti skutečně žili, a nemuselo to být zrovna dávno, bývá přesto jen částečně pravdivá. Běžně v ní totiž vystupují nadpřirozené bytosti, např. čert, vodník, divoženka, čarodějnice, na Chodsku škalník, světýlka, španělská zeď, především pak duch Lomikara apod. Také noční můra není pro tento kraj výjimkou.

---

[34] HRUŠKA, J. F. *Na hyjtě. I. díl: Chodské pohádky,* s. 121.
[35] SIROVÁTKA, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a české literatuře,* s. 54.
[36] HRUŠKA, J. F. *Na hyjtě. I. díl: Chodské pohádky*, s. 132.

3. 1 Druhy pověstí

Pověsti se zpravidla dělí na etiologické, historické a démonologické.[37] Do pověstí etiologických se řadí pověsti o vzniku míst a jejich pojmenování, do historických pověsti o osudech kulturních míst, do démonologických pověsti o numinózních silách působících na určitých místech. *„Světová folkloristika používá již dlouhou dobu pracovní rozdělení druhů pověstí na démonologické (mytologické), historické a etiologické.“*[38] I zde se však objevuje překrývání druhových skupin, a to především u pověstí etiologických, neboť ty spadají svým obsahem a povahou jak do pověstí historických, tak démonologických.

Etiologické pověsti (etiologie = nauka o příčinách vzniku) jsou tedy pověstmi, které nás nutí přemýšlet o nevysvětlitelných jevech a úkazech a žádají si vysvětlení prostřednictvím mytologického myšlení. To znamená, že původcem nějakého nevysvětlitelného úkazu není fyzikální děj, ale personalizovaný původce.[39]

Historické pověsti reflektují přírodní či historické události, mohou se však také zaměřit na konkrétní historickou postavu. Tyto pověsti se nesnaží popsat fakta, jež se udála v minulosti, snaží se spíše přiblížit dobovou mentalitu lidí pocházejících z rozličných sociálních vrstev. Nevypovídají ani tak o skutečných a přesných historických bodech, jako spíše o těch, které pokládali naši předci ve své době za důležité a za významné. Oldřich Sirovátka uvádí, že dle Hermanna Bausingera se jedná o dějiny viděné zdola, neboli viděné prostým člověkem v minulosti.[40]

Pověsti démonologické, nebo též numinózní, jimiž se tato práce zabývá, odrážejí zkušenost s nadpřirozenými silami, které v nás obyčejně vyvolávají strach. Tyto pověsti se v poslední době staly velmi populární. Na rozdíl od historických jsou démonologické pověsti méně

[37] LUFFER, J. *Klasifikace folklórní prózy (Návrh katalogu českých numinózních pověstí),* s. 12.
[38] Tamtéž.
[39] Tamtéž.

fixované na písemné prameny a nemusí sahat do hluboké minulosti, mohou se zde objevovat události zcela nedávné. *„Jsou formulovány jako memoráty s amorfním, individualizovaným dějem i jako mezinárodně ustálené syžety, které způsobují jejich příklon k pohádkám.“*[41] Démonologické či numinózní pověsti se na českém území vyprávěly ještě před druhou světovou válkou.

Sirovátka dělí pověst do tří skupin podle motivů a námětů, a to na historické, místní/lokální a démonologické (neboli pověrečné). Někteří zahraniční autoři slučují první dvě skupiny a nazývají tyto pověsti kulturněhistorickými.[42] O první skupině (historické pověsti) je napsáno již výše. Lokální pověsti poukazují na určité okolnosti vzniku osudu a zániku kulturních či přírodních památek. Jak již bylo také výše uvedeno, speciální typ místních pověstí se soustředí na vznik názvů míst, tj. toponyma.

Tato práce je zaměřena na třetí typ pověstí dle Oldřicha Sirovátky, a to na pověsti démonologické.

3. 2 Rozdělení démonologických pověstí

Existují různé pohledy na dělení a kategorizaci démonologických pověstí. Nejnovějším a zřejmě i nejvhodnějším rozdělením se zdá být kategorizace Jana Luffera, který třídí 745 typů pověstí následovně do 6 skupin:

1. Člověk a magie.

2. Člověk a osud. Omen, předurčený osud, démoni nemoci a smrti, duše člověka, můra, tabu, ďábel, prokletí.

3. Revenanti, pohřby a člověk po smrti.

---

[40] SIROVÁTKA, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a české literatuře,* s. 57.
[41] LUFFER, J. *Klasifikace folklórní prózy (Návrh katalogu českých numinózních pověstí),* s. 12.
[42] SIROVÁTKA, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a české literatuře,* s. 54.

4. Numinózní jevy: Duchové, přízraky a strašení.

5. Přírodní démoni. Zvířata a rostliny.

6. Poklady.

Toto řazení není náhodné, začíná u člověka a jeho činnosti, poté popisuje jevy, které ovlivňují lidský osud, dále se zabývá člověkem, jenž zemřel, numinózními jevy, které jsou podobné předchozí skupině revenantů, pokračuje bytostmi, žijícími většinou mimo lidské osídlení a končí poklady, tudíž kategorií, která má blízko k charakteru historických pověstí.[43]

V následujícím textu se budu řídit touto klasifikací. U každé Lufferovy kategorie uvedu konkrétní příklady démonologických pověstí z Chodska, přičemž alespoň jednu pro názornější ukázku rozvinu. Vyberu vždy pouze jeden název a verzi pověsti, neboť se liší ve většině případů jen minimálně, bylo by tedy zbytečné vypisovat všechny názvy dle různých autorů. Zdůrazňuji, že se nejedná o kompletní výčet chodských démonologických pověstí dle Lufferova katalogu, jde pouze o jejich ukázky.

Číslo, jímž začíná každá kategorie, označuje vždy jednu ze šesti hlavních skupin Lufferovy typologie (1. Člověk a magie, 2. Člověk a osud. Omen, předurčený osud, démoni nemoci a smrti, duše člověka, můra, tabu, ďábel, prokletí atd.). Písmeno za číslicí nese název podskupiny (1.A – *Povolání spojená s magií a nadpřirozenými schopnostmi*, 1.B – *Laik používá magii* atd.), na což navazuje další, podrobnější dělení, které se značí číslem (1.A.5 – *Nahá žena*, 1.A.10 – *Zvířecí podoba*, 1.A.15 – *Čarování se dědí v rodině* atd.)[44]

Pověsti na Chodsku se často svými syžety překrývají a mohou

[43] LUFFER, J. *Klasifikace folklórní prózy (Návrh katalogu českých numinózních pověstí),* s. 88.
[44] Tamtéž, s. 99.

spadat do více skupin najednou.

3. 2. 1 O Roblovi

1) *„Člověk nařídí duchům vykonat nějakou práci, aby se jich zbavil: kydat hnůj / vybrat kameny z pole / přebrat jáhly vysypané do vody. Majitel černé knihy se vrátí (díky předtuše dříve, než původně chtěl) a odvolá duchy čtením pozpátku.“*[45]

Robl byl žnec, údajně sedlák v Klenčí. Měl dohodu s pekelnými mocnostmi. Pozoruhodné je, že o tom všichni v jeho okolí věděli, nemohli však s tím nic udělat. Roblova žena chtěla svému muži tyto čáry chtěla překazit, chtěla, aby s ní opět lidé začali komunikovat. Jednoho dne, když šel Robl do kostela (chodil tam kvůli prosbám své ženy, sedal si však zády k oltáři a musel si tudíž brát z domova vlastní židli, čímž dokazoval ostatním obyvatelům Klenčí, že s ním opravdu není něco v pořádku), začala jeho žena hledat cokoliv, co by mělo něco společného s kouzly. Našla černou, pavučinami obalenou knihu, začala ji číst a tím přivolala nespočet čertů. Tímto aktem zřejmě pekelnou knihu poškodila. Robl tak přestal dělat zázraky. Ani po opakovaném volání ďábla ho peklo neposlechlo, takže poznal, že nastal jeho čas. Oběsil se na řemeni od kalhot.[46]

- 1.A.290 *Nepovolané čtení z černé knihy*

- 1.A.300 *Zaklínač poroučí bouřkovým mračnům*

Jaké z této pověsti plyne ponaučení? Lidé by se nikdy neměli spolčovat se zlými silami. V pohádkách a pověstech vystupují samozřejmě síly nadpřirozené, napadá mne však analogie v dnešním moderním světě, např. vztah k mafii či podobným nebezpečným organizacím. Jistou dobu se tyto vztahy zdají být výhodné, ale později se to lidem, kteří se v tomto směru jakkoliv angažovali, nevyplácí.

[45] Tamtéž, s. 111.
[46] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 122 – 127.

3. 2. 2 O jednom zbojníkovi

Prunykirgl byl zastřelen na dálku myslivcem, jenž zaprodal svou duši Zelenému lovci proto, aby takto Prunykirgla zabil.[47]

- 1.B.65 *Lovec používá magii, aby zasáhl jakýkoli cíl*

3. 2. 3 O zamilované Mance

Manka sloužila na trhanovském zámku a Lomikar tam po nocích strašil.[48]

- 2.A.85 *Různé zvuky v domě*

- 3.A.10 *Krutý člověk*

3. 2. 4 Mory moroucí

Můra má srostlé obočí, jeho duše ve spánku opouští tělo a moří lidi[49], bližší popis níže.

- 2.D.15 – 2.D.70 *Můra*

3. 2. 5 Divné žínky a jejich král

„Divné žínky se dělily na černé a bílé, ale všechny byly ošklivé, mstivé a zlé. Měly chlupaté tělo, hlavu jako věrtel, oči co kola od vozíku a velikánské nohy patami dopředu.“[50] Říká se, že postřekovští pohůnci se divným žínkám chtěli pomstít za jejich zlomyslné chování, a tak když jedna žínka prala plenky a poté je dala schnout na křoví, chlapci přišli a rozházeli jí je, až byly opět špinavé. Rozhněvaná divná žínka přiběhla a zaklela je, aby do roka a do dne nikdo z nich neměl rýmu. Chlapci se jí vysmáli, ale když se jim po roce, kdy se nemohli vysmrkat, kašlali, teklo jim z očí a píchalo je na prsou, konečně vysmrkat mohli, byli rádi a byli

[47] Tamtéž, s. 22.
[48] Tamtéž, s. 91.
[49] KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech,* s. 114.

opět zdrávi.[51]

Šestinedělky jsou ohrožovány žínkami, jsou lákány ven démony, jejich dítě je ohroženo.[52]

- 5.A.50 – 5.A.140 *Divá žena*

- 2.E.200 – 2.E.210 *Šestinedělky*

3. 2. 6 Vojanckyj soud

Děj je zasazen do Tlumačova v dobách, kdy *„ještě ležívávali tu hu nás po vsích vojáci.“*[53] Jednou se při této dříve běžné události kvůli nedbalosti hlídajících vojáků ztratila vojenská pokladnice. Vojenský soud vyřkl ortel: Za trest musí se zavázanýma očima všech devět nebo dvanáct (v knize není přesný počet vojáků) skákat přes vápenici s vyhašeným vápnem tak dlouho, dokud tam všichni nepopadají. Nedostalo se jim ani křesťanského pohřbu. Za tímto neštěstím stál Zdanovec, sedlák, u něhož měli vojáci pokladnici schovanou. Nemohli mu ovšem dokázat, že ukradl pokladnici zrovna on. Když však zjistil, co způsobil, odvezl pokladnici na voze s hnojem a zakopal ji na poli. Celý život se trápil a po smrti chodil černý, neboť zemřel v hříchu. Byl spatřen například za vsí Mrákov jedním mužem, který zvolal: *„Chval každyj duch Hospodina!“*[54], což byla zřejmě obvyklá věta užívaná lidmi, kteří spatřili něco nadpřirozeného. Zdanovcův duch pak zmizel.

- 3.A.5 *Vrah: Člověk způsobí něčí smrt*

- 3.A.35 *Zloděj vojenské pokladny*

- 4.A.10 *Neobvyklá mužská postava*

---

[50] KORANDOVÁ, M. *Chodské pověsti a legendy*, s. 9.
[51] Tamtéž, s. 10.
[52] Tamtéž, s. 9.
[53] HRUŠKA, J. F. *Na hyjtě. I. díl: Chodské pohádky*, s. 131.
[54] Tamtéž, s. 132.

Morální ponaučení z této pověsti je opět prosté: Lidé by neměli činit za svého života nic, čeho by litovali v takové míře, že by jejich duše nedošla klidu ani po smrti.

3. 2. 7 O kamenné míse[55]

Objevuje se zde zmínka o sedlácích a ostatních lidech, kteří posouvali mezníky směrem do Německa; jejich duchové po smrti chodí v rozličných podobách a volají: *„Kam ho dám?“*, vysvobodit je může jen člověk, který jim odpoví: *„Dej ho tam, kde jsi ho vzal.“*[56]; také se zde praví, že původem bavorský, později český pobělohorský šlechtic Lomikar (Wolf Maxmilián Laminger z Albenreuthu) byl nařčen z rozšiřování českého území a hlavně své půdy na všechny strany. Prý popostrkoval hraniční mezníky a nutil k tomu i svobodné sedláky ve svém okolí.[57]

- 3.A.25 *Zloděj s mezníkem zjevuje vinu*

3. 2. 8 Siročí peníze

Člověk po smrti žádá nápravu svého provinění, holí lidi na hradě, dokud mu někdo neřekne *„Zaplajt Pámbů!“*[58]

- 3.A.30 *Zloděj zjevuje vinu a žádá nápravu*

3. 2. 9 Světýlka[59]

Popis následuje níže u démonických postav a jevů.

- 4.A.65 *Světélka*

- 4.C.5 – 4.C.75 *Světélka*

---

[55] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 78.
[56] LUFFER, J. *Klasifikace folklórní prózy (Návrh katalogu českých numinózních pověstí),* s. 150.
[57] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy*, s. 78.
[58] HRUŠKA, J. F. *Na hyjtě. I. díl: Chodské pohádky,* s. 39.
[59] Tamtéž, s. 155.

3. 2. 10 Dušičky z vočisce III.

V dřívějších dobách žila prý v Mrákově jedna babička, která měla okna obrácená ke hřbitovu. Jednou, zrovna v noci před Dušičkami se opět modlila (jak to dříve lidé běžně dělávali), a najednou zaslechla líbezný zpěv, jaký nikdy předtím neslyšela. Poznala, že zpěv jde ze hřbitova a že to zpívají duše, které přecházejí z očistce do nebe. Malým dětem rodiče rozmlouvali chození ven v tento čas, proto se říkalo: *„Ty dva večery, stěhujou se dušičky z vočisce do nebe. To už je cesta pro ně práva, žádnyj jim nemá překážet.“*[60]

- 4.A.110 *Lidské hlasy: Ze hřbitova je slyšet zpěv dušiček*

3. 2. 11 Španělská zeď[61]

Popis následuje u démonických postav a jevů níže.

- 4.A.150 *„Španělská zeď“*

3. 2. 12 Divoká honba

Zmínka i odkaz následuje opět v popisu níže.

- 5.A.210 – 5.A.235 *Divoká honba*

3. 2. 13 Hdyž byjvali hu nás obří

Obr z Čerchova, měl ženu a děti, jeho žena chtěla sebrat do zástěry obyčejné děti a dobytek, aby z nich měli její potomci miniaturní hračky, děti jí však nabídly pečené brambory, které přijala a odešla.[62]

- 5.A.380 *Hračka obrů*

---

[60] HRUŠKA, J. F. *Na hyjtě: chodské pohádky*. *V. díl,* s. 30.
[61] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 140.
[62] HRUŠKA, J. F. *Na hyjtě. I. díl: Chodské pohádky*, s. 147 – 148.

3. 2. 14 Křišťánkové a jiní strážci majetku

Často se stávalo, že když dala matka dětem misku mléka s nadrobeným chlebem a šla pracovat na pole, po práci nacházela s dětmi u misky také hada hospodáříčka, který měl do domácnosti přinést štěstí a ochránit jejich majetek v matčině nepřítomnosti.[63]

- 5.D.10 *Had*

- 5.D.85 *Had pije s dítětem mléko*

- 5.E.40 *Had s korunkou*

3. 2. 15 O Brychtech

Zde je na místě uvést pověst o Brychtech a jejich slavném pokladu, s jejichž potomky jsem měla možnost provést rozhovor (viz. Příloha – Rozhovory). Na začátku pověsti se v některých případech uvádí, že než byl Dorotin milý zavražděn mladým Brychtou, spatřil v Šindelářovic koutě stařenu, jak přede – předzvěst smrti.[64] Brychtové byli dle pověsti původem z Bavorska, avšak cítili se být Čechy. Žili v Postřekově a každý je znal jako lupiče, avšak brali prý jen bohatému obyvatelstvu.[65] Samozřejmě také v tomto případě existuje vícero verzí pověsti, tudíž jsem vybrala jednu z nich: Jeden z Brychtů se chtěl oženit s jistou Dorotou, která byla ve službě ve mlýně u Klenčí. Dorota však byla zamilovaná do jistého Honzy, jenž pocházel z Klenčí. Brychta ho zabil, když se Honza vracel domů od Doroty. Následoval boží soud. To znamenalo, že ve středu návsi byly umístěny dvě židle, na nich bylo položeno prkno a na prkno byl vložen nebožtík. Každý podezřelý musel přijít a dotknout se nebožtíkovy rány (Marie Korandová ještě navíc uvádí, že při tom museli říct: „*Přísahám, že jsem to neudělal!*“)[66]. Nic se nedělo, fronta podezřelých se táhla až do nedohledna, až nakonec přišel na řadu

[63] KORANDOVÁ, M. *Chodské pověsti a legendy,* s. 14 – 15.
[64] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 28.
[65] KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech*, s. 25.
[66] Tamtéž, s. 27.

Brychta. Jakmile se prý rány dotkl, vystříkl proud krve, zvedl se vítr a zazvonil zvon na kapličce.[67] Brychtové měli slíbit místním, že pokud je ušetří, nechají jim Brychtové něco z pokladu ukrytém mimo jiné také v podzemních chodbách. Dle pověsti se jim nakonec nějakým způsobem podařilo utéct a potomci Brychtů již neloupili a byli poctiví.[68]

- 2.A.25 *Ženský přízrak*

- 2.E.185 *Vražda vyjde najevo*

- 6.A.50 *Poklad vzniklý z nelegální činnosti*

- 6.A.60 *Chycený zbojník se vyplatí pokladem*

3. 2. 16 Poklad

Tento příběh se prý stal v Chodově (*Korově)* na Velký pátek. Právě v tento den se otevírají hory plné pokladů. Místní sedláci řekli, že půjdou zkusit štěstí. Poklad opravdu našli, ale seděl na něm černý kocour a žádal po někom jako protislužbu duši. Na tento obchod samozřejmě sedláci nechtěli přistoupit, tudíž si vybrali obecního pastýře, jehož prý bude nejméně škoda (uvádím zde, že ve středověku patřil pastýř / ovčák k téměř jediným obyvatelům vsi, kteří byli gramotní, tudíž působili na obyvatelstvo divně a podezřele. Velkou část dne a obecně celého roku trávili mimo ves). Když pastýř spatřil černého kocoura, věděl, o co běží, zvolal tudíž: *„Ježíš Maryjá, mně ne, mně ne!“*[69] Kocour prý zmizel a sedláci pastýřovi děkovali, že jim z toho nakonec takto pomohl.

- 6.A.10 *Poklad v podzemí*

- 6.C.90 *Zvířecí přízrak vystraší nebo odvede pozornost*

- 6.C.105 *Duchové si vybírají mezi hledači oběť*

---

[67] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 30.
[68] Tamtéž, s. 32.
[69] Tamtéž: s. 137.

3. 2. 17 Kodovckyj Blaník

Děvečce uteklo prase, ona za ním běžela, viděla ho zmizet ve skále pod Čerchovem; následovala ho a ve skále spatřila svatováclavské vojsko i s koňmi, zlatem a stříbrem, když i s prasetem odcházela, jeden z vojáků jí do zástěry vyklopil jednu lopatu kobylinců; ona je ze zástěry vysypala a běžela domů, kde si všimla, že má zástěru celou od zlata a stříbra; běžela ke „Korovcké“ skále, ale po zlatě a stříbře, natož po vchodu do skály, ani náznak.[70]

- 6.B.40 *Strážce obdaruje člověka pokladem*

[70] HRUŠKA, J. F. *Na hyjtě. I. díl: Chodské pohádky*, s. 122.

4 CHODSKÉ POVĚSTI A CHARAKTERISTIKA POSTAV

Dle Oldřicha Sirovátky jsou pro každý region typické různé pověsti. *„Pověsti Chodska se značně liší od pověstí z Českomoravské vysočiny, jinak vyhlíží pověsťová tradice v Hané a jinak Podkrkonoší.“*[71] Příznačně podal v úvodu své knihy charakteristiku pověstí Chodska Zdeněk Šmíd: *„Chtěl jsem, aby má následující vypravování chutnala po oněch provokujících vlastnostech Chodů. Aby se z nich neztratil ani humor, ani chytráctví, ani sentiment, ani pošklebující se mystika.“*[72]

4. 1 Démonické bytosti a jevy

Pověsťové postavy lze snadno zaměnit za postavy z pohádek, v obou případech vystupuje například vodník (pověst Karla Jaromíra Erbena – *Vodník*[73]), čarodějnice (pověst Marie Korandové – *Škalník letí*[74]) atd. Avšak (nejen) Chodsko má v oblasti těchto postav a numinózních jevů svá specifika.

4. 1. 1 Škalník

Dle Otomara Dvořáka je „skalník“ příšerným a obávaným krkavcem se dvěma hlavami, z jehož zobáků šlehají plameny. Dvořák píše, že „skalník“ měl své doupě u Domažlic, na vrchu Škarmani a spatřit ho lidé mohli zvláště o svátku Všech svatých a Dušiček.[75] Toto dle něj naznačuje pradávnou souvislost s dušemi předků a záhrobím, ale též vázanost na období prudkého zchlazování vzduchu a vlhkých mlh, což je velmi důležité, až nezbytné, pro existenci ohnivých jevů. *„Skalníka dobře znali i na protilehlé straně Čech, v Krkonoších, a varovali před ním, neboť s oblibou zaváděl zbloudilé noční poutníky, vábil je za sebou plamenem žhoucím jako lucerna, vyvedl je až na nějakou vysokou skálu, odkud je*

[71] SIROVÁTKA, O. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a české literatuře,* s. 54.
[72] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 8.
[73] ERBEN, K. J. *Kytice,* s. 130.
[74] KORANDOVÁ, M. *Chodské pověsti a legendy,* s. 24 – 26.
[75] DVOŘÁK, O. *Démonické pasti,* s. 130.

s vítězným skřekem srazil dolů.“[76]

Škalníci byli však dle chodských pověstí pověstí padlí pyšní andělé, kteří byli shozeni z nebe archandělem Michaelem. Z těch, co se při pádu zachytili o skálu, vznikli škalníci.[77] Nebyla to dobrá stvoření. V noci vylétali ze svých děr ve skalách a ohnivě zářili daleko do kraje. Říká se, že když lidé zahlédli škalníka, stačilo sundat z hlavy klobouk nebo čepici a stoupnout si do něj. Mohli pak ovládat škalníka slovy a on je poslechl.[78]

Škalník se prý živil především smetanou, kterou mu poskytovaly za určité služby na oplátku čarodějnice. Říká se, že škalník občas přebral (přejedl se smetany) a po cestě do skal se pozvracel. Lidé pak chodili, ukazovali si na jeho zvratky a věděli, že tudy letěl škalník.[79]

Otomar Dvořák uvádí mnohá další, škalníkovi podobná stvoření. Například v kapitole *Geografické a národopisné vymezení* se zmiňuji o Lomikarovi, jenž nutil sedláky k přemisťování hraničních kamenů směrem k Bavorsku. V knize *Démonické pasti* se o nich píše, že tito sedláci nemají po smrti klid a bloudí v podobě lidských postav po poli, obklopeni aurou z plamenů. Mohli prý na sebe brát nespočet dalších podob (například hořící kola, plamenný sloup, ohnivý pes, ohnivý zajíc, planoucí sud atd.) a říkalo se jim též fajermoni (německá zkomolenina).[80]

4. 1. 2 Světýlka

Ani světýlka (většinou budu užívat chodský výraz „světýlka“ namísto „světélka“), nebo také bludičky, se nevyskytují jen na Chodsku, je však nutné se o nich zmínit. Dle lidového mínění jsou světýlka duše nekřtěňátek, tzn. dětí, které zemřely při porodu nebo těsně po něm, a nemohly být tím pádem pokřtěny).[81] Nebo to mohou být duše lidí, kteří

[76] Tamtéž.
[77] KORANDOVÁ, M. *Chodské pověsti a legendy,* s. 24.
[78] Tamtéž, s. 26.
[79] Tamtéž, s. 25.
[80] DVOŘÁK, O. *Démonické pasti,* s. 130.
[81] Tamtéž, s. 138.

zahynuli v bažinách a duše čarodějnic.[82] Dle Otomara Dvořáka se světýlka nevyskytovala jen v bažinách, ale též v lesích, lukách, na bývalých bojištích či na venkovských hřbitovech.[83] Dle některých verzí mají dobrého a poctivého člověka dovést k pokladu, hříšného člověka naopak do bažin. Často prý také pronásledují lidi až do jejich domovů a nejraději mají jejich sledování v noci skrze okno.[84]

Tato skutečnost má reálné opodstatnění: Když v bažinách probíhají chemické procesy, vydávají jistý druh záření. Lidé ve středověku a ve starších dobách neměli ponětí, co za tím může být. Vysvětlovali si to právě touto cestou, se světýlky.

4. 1. 3 Španělská zeď

Španělská zeď se vytvářela prý nejčastěji v noci a ještě lépe v mlze, když lidé odněkud putovali. Nejčastěji z hospody. Mnohokrát se tito opozdilci rozhodli u zdi do rána přespat, neboť zeď byla velmi dlouhá.[85]

Racionálně se tento „nadpřirozený“ jev dá vysvětlit tak, že lidé, kteří se vraceli takto v noci a navíc v mlze, neviděli na krok a ke všemu byli v mnoha případech opilí. Za těchto mizivých, ba žádných, světelných podmínek zabloudili, sešli ze své obvyklé trasy, kterou dobře znali a narazili na nějaký předmět, o němž si logicky mysleli, že se najednou z ničeho nic zjevil přímo před nimi. Tento objekt v místě jejich střetu však stál poměrně dlouhou dobu (například les, opravdová zeď domu, hřbitova, atd.). Opilec nebo zbloudilý člověk v této době plné pověr snadno uvěřil tomu, že se jedná o španělskou zeď. Takže než by ji ve tmě obcházel, raději u ní složil hlavu.

---

[82] Tamtéž.
[83] Tamtéž, s. 138 – 139.
[84] Tamtéž, s. 139.
[85] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 140.

4. 1. 4 Duch Lomikara

Tento revenant je známý nejen na Chodsku, ale také mimo něj. Existuje vícero verzí této pověsti, dokonce také historické pohledy na přibližnou skutečnost se často v jistých detailech rozcházejí.[86] Stručný popis by zněl asi takto: v průběhu 17. století měli Chodové velké spory s tehdejším pánem Lamingerem z Albenreuthu (s Lomikarem). Přesněji, roku 1627 byla zrušena stará práva a nahrazena Obnoveným zřízením zemským, s čímž Chodové pochopitelně nesouhlasili. Po prohraném boji, ve kterém se angažoval především Chod Jan Sladký Kozina (dle Jaroslava Kramaříka nenarozen v Újezdě „Hu Kozinů“, kde je dnes Pamětní síň Jana Sladkého – Koziny, nýbrž na statku Krutinově)[87], byl právě tento obránce chodských práv a svobod roku 1695[88] popraven v Plzni, přičemž vyslovil nesmrtelnou větu: *„Lomikare, do dne ha do roka Pámbů nás rozsúdí…“*[89] Lomikar tomu samozřejmě nevěřil, ale přesně za rok, když zrovna vystrojil hostinu (někteří autoři uvádějí, že se tato událost stala přímo na hostině, jiní zase, že až po ní, když se Lomikar odebral k sobě do pokoje, aby cosi sepsal)[90], Lomikar zemřel. Umělí kohouti, kteří stojí před trhanovským zámkem, prý dokonce v tu chvíli zakokrhali.[91]

Od té doby se prý zjevoval na Chodsku v rozličných podobách jakožto revenant (ohnivý sud, ohnivý pes, ohnivý býk atd.)[92]

4. 1. 5 Můra

„V lidových pověstech bytost podobná člověku nebo zvířeti, sedající v noci spícímu na prsa a vzbuzující děsivé sny… Na obranu proti nočním můrám se používalo „muří nohy“, přikrývek z vlčí nebo oslí srsti a různých

[86] MAUR, E. *Chodové: historie a historická tradice,* s. 51.
[87] KRAMAŘÍK, J. *Kozina a Lomikar v chodské lidové tradici*, s. 67.
[88] KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech,* s. 37.
[89] BAAR, J. Š., HRUŠKA, J. F. a TEPLÝ, F. *Chodská čítanka,* s. 230.
[90] MAUR, E. *Chodové: historie a historická tradice,* s. 36.
[91] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 90.
[92] Tamtéž, s. 99.

drahokamů zavěšených na hrdle (achát, jaspis, chryzolit, smaragd).“[93] Často se popisuje jako žena / muž se srostlým obočím, či osoba, která se v noci dokáže proměnit ve stéblo trávy či v klas, což jí napomáhalo k proniknutí do domu oběti. Nejčastěji napadala oběti opačného pohlaví a některým sála dokonce krev.[94]

4. 1. 6 Krvavé koleno

Krvavé koleno je obecně známým motivem též na Chodsku. V literatuře se vyskytuje především v pověstech a pohádkách, což je pro tuto práci příhodné. O krvavých kolenech se například zmiňuje Zdeněk Šmíd ve své knize *Dudáci a vlčí hlavy* v pověsti *O jednom zbojníkovi*: *„Přihnala se divoká honba. Tlačili se kolem kruhu, mrkali na myslivce, hýkali, ržáli a páchli, vzduchem poletovali hadi škalníci a při zemi se batolila krvavá kolena.“*[95]

Při mém terénním výzkumu na otázky co je krvavé koleno, nebo jak by mělo vypadat, respondenti odpovídali následovně:

E[96]**:** *„To bylo strašidlo, no. Já vim, že jsem se ho prostě bál. V životě jsem neviděl, ale… V ňákých pěti jsem se ho bál.“*

D[97]**:** *„To jsme si každyj myslili, co chtěli. Já jsem si představovala, že to je takový ňáký veliký koleno, který prostě svítí a straší.* (smích) *A ta má švagrová, teda, Hančička, tady vociď, támhleta, ta řikala: „Já jsem si vždycky představovala, že to je taková ta noha s tim kolenem, a že je vždycky takhle tupá.“* (smích)

Šmíd ve své knize také píše, že o krvavém koleni neexistuje ani pověst, ani pohádka, jen fakt, že odněkud kouká, nebo někde pobíhá

[93] NAKONEČNÝ, M. *Lexikon magie*, s. 208.
[94] KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech,* s. 114.
[95] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 24.
[96] Respondent Antonín Kuželka (viz Textová příloha).
[97] Respondentka Hana Kapicová.(viz tamtéž).

(jako příklad uvádí Haltravu na Chodsku).[98]

Krvavé koleno je známo z ostatních koutů Čech jako název dětské hry.

4. 1. 7 Žnec

„Jenže ten skrček uměl i čarovat, vodu měnil v mléko, písek v zrní a jednou ho viděli, jak zastavil krupobití…“[99] Žnec byl tedy někdo, o kom obyvatelé dané obce věděli, že jím je.

Někdy se též říkalo „svatojánský žnec“, nebo dokonce „pražnec“, což samo o sobě napovídá, že konání tohoto člověka se bude vázat k letnímu slunovratu na svatého Jana Křtitele.[100] Žnec tedy prý uměl zastavit krupobití, nebo ho alespoň odvrátit na opačnou stranu od svého pole. Také ho lidé v jeho okolí měli údajně poznat podle dlouho trvající neúrody, Žnec měl vždy obilí dost. Průvodním jevem tohoto s ďáblem spřeženým člověkem byly kruhy a pruhy v obilí. *„Obilím šel temný chlap: šel bos, na palci u nohy měl srp a ani jednou se nesekl. Za sebou táhl zástěru na rozsívání; jak šel, nezralé klasy syčely: hvízd, hvízd. Jako když je někdo žene. Žnec tak přešel sedm polí. Na Roblově lánu otřel srp, vytřepal rosu ze zástěry do Roblova žita a rozplynul se v ranní mlze.“*[101] Tento úryvek je vyňat z pověsti O Roblovi, o níž jsem psala již výše, při snaze o zařazení do Lufferova katalogu. Dle ostatních byl Žnec zloděj, jemuž stačilo ve žních zaříkat pár kouzelných slov, na konci léta vejít do stodoly, položit zástěru - rozsívku na mlat a měl tolik obilí, kolik chtěl. Ostatní sedláci museli na polích dřít od rána do večera a ke konci léta mlátit cepy obilí. A co víc – po celodenní námaze stejně zjistili, že jim zbyla jen halda plev.[102]

Otomar Dvořák popisuje toto stvoření takto: *„Byl to takzvaný*

[98] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 140.
[99] Tamtéž, s. 122.
[100] KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech,* s. 109.
[101] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 123.
[102] Tamtéž, s. 124.

Bilmetzschnitter čili divoký sekáč. Tento obávaný škůdce rolníků má prý veliký pazour a na něm ostrý nehet, zahnutý do tvaru srpu.“[103] Prý s ním vysekává napříč polem úzké pruhy stébel, která se však neoddělí, jako když jsou posečena normálním srpem, ale změknou ve výši strniště, ohnou se a padnou na zbylé obilí. To záhy zčerná. Dvořák též popisuje, že v některých částech Německa, ale též severních a západních Čech se divoký sekáč prohání dokonce na kozlu. Z toho plyne název kozlí jezdec a kozlí sekáč.[104] Odtud možná pramení starý pohanský zvyk, jenž byl později při christianizaci obyvatelstva zakamuflován do oslav na památku sv. Jakuba (tento byl svržen z jeruzalémských hradeb). Původně to však měl být prastarý obřad, konajíc se 25. července v den sv. Jakuba Většího, kdy se zahajovaly žně. Oběť měla mít podobu „létajícího kozla“, tudíž byl vždy nějaký kozel slavnostně vyveden na vyvýšené místo (na kostelní věž, střechu domu, na skálu) a svržen dolů, kde již čekal zástup lidí, aby jim řezník naplnil misku kozlí krví, o níž věřili, že má zázračnou a uzdravovací moc. I přes snahu úřadů tento zvyk zakázat se ještě v průběhu 19. století jakubský kozel takto shazoval. Prý takto lidé chtěli symbolicky zbavit divokého sekáče jeho jízdního zvířete.[105]

4. 1. 8 Zelený lovec

Zdeněk Šmíd popisuje toto nadpřirozené stvoření takto: „*V těch dobách se tam vyskytovalo strašidlo zvané zelený lovec. Bylo lesní barvy, běžné velikosti a vcelku příjemného vzhledu.“*[106] Popis je tedy celkem mírný, na rozdíl od deskripce Marie Korandové: *„Na kraji stojí divný člověk. Celý v černém, vysoké jezdecké boty, u pasu lovecký tesák. Na hlavě měl kápi, ale jako by mu scházel obličej. Jen dva rudé body svítily místo očí.“*[107] Tento Zelený lovec (může být však též nazýván Divoký myslivec, Divoký lovec, Divoký honec, Černý lovec, Věčný lovec, Zelený

[103] DVOŘÁK, O. *Démonické pasti,* s. 86.
[104] Tamtéž.
[105] Tamtéž, s. 87.
[106] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 24.
[107] KORANDOVÁ, M. *Pověsti a legendy západních Čech*, s. 109.

myslivecký pán)[108] je přízrak, jenž řídí Divokou honbu, o níž bude zmínka vzápětí.

4. 1. 9 Divoká honba

Divoká honba je jedním z nejrozšířenějších motivů v horských oblastech. *„Horší byli lovcovi podřízení: nechutná chamraď hejkalů, duchů, neviditelných vozů, bezhlavých koní a koňských hlav, sumárně zvaná divoká honba."*[109] Prý se honili po lesích, přejížděli a okrádali obyvatele kraje, do kterého občas vtrhli, sem tam někoho ukopali, ušlapali, utrkali nebo do konce života dotyčného alespoň zbláznili.[110]

Marie Korandová o Divoké honbě píše takto: *„Jako kostel a kněz, chleba a sůl, muzika a zpěv, tak patřilo k sobě česko – německé příhraničí a Divoká honba."*[111] Divoká honba se vyskytuje i v jiných oblastech Čech, nejen na Chodsku. Otomar Dvořák říká, že Divoká honba se vyskytuje též na Šumavě, v Krušných horách, ve Slavkovském lese, v křivoklátských lesích, v tehdejších Černých lesích východně od Prahy, na Jihlavsku atd.[112] Divoká honba má své obdoby též v zahraničí – ve Francii se jí říká „jízda sv. Huberta (chasse de St. Hubert)", v Německu ji lidé znají jako „divoký lov (die wilde Jagd)", Poláci ji nazývají „divoký hon krále Stacha", na Balkáně doprovází oblačné víly královice Marka, Lužičtí Srbové se obávají lovce Dyterbjernata a dokonce i v Irsku je známa tato obdoba Divoké honby v podobě podsvětních duchů, nazývaných „sluagh", jenž přilétají v hejnech ze západu a směřují k oknům domů, ve kterých právě někdo zemřel (aby si mohli vzít jeho duši s sebou do pekla).[113] *„Je to celoevropský jev, i když se zdá, jako by byla vázána především na germánské a keltské tradice."*[114]

Divoká honba by se měla vyznačovat děsivými zvuky,

[108] Tamtéž.
[109] ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy,* s. 24.
[110] Tamtéž.
[111] KORANDOVÁ, M. *Pověsti a legendy západních Čech,* s. 111.
[112] DVOŘÁK, O. *Démonické pasti,* s. 9.
[113] Tamtéž, s. 13 – 14.
[114] Tamtéž, s. 13.

přicházejícími z hloubi lesa, které připomínají troubení loveckých rohů, vytí a štěkot psí smečky, dusot kopyt, hvízdání, kvílivé výkřiky a chechot. Tato štvanice má být podle Dvořáka neviditelná a je doprovázena bouřlivými meteorologickými jevy (vichřice, blýskání, krupobití, až bouře).[115]

[115] Tamtéž, s. 9.

5 SOUČASNÝ BADATELSKÝ ZÁJEM O CHODSKO

„Sběr lidových podání na Chodsku se časově kryje se zájmem české inteligence o prozaický folklor na přelomu 30. a 40. let 19. století. Chodsko přitahovalo badatele svými specifiky, která byla podmíněna geografickou polohou a s ní souvisejícími odlišnostmi historického vývoje.“[116] Chodsko má i v pověstech své typické postavy, což mu přidává na atraktivitě a zájmu okolí. Ne však již zájmu badatelském, nýbrž laickém. V dřívějších dobách zde působili jak profesionální badatelé, tak spisovatelé a básníci. Ve srovnání s minulostí se v současné době Chodsku věnuje jen málo badatelů.

Z badatelů, zkoumajících Chodsko v minulých letech, uveďme především Boženu Němcovou, Karla Jaromíra Erbena, Aloise Jiráska, Jana Františka Hrušku, Jindřicha Šimona Baara, Ludvíka Kubu, Jindřicha Jindřicha, Otakara Zicha, Antonína Vrbu a Jiřího Kajera.

Mezi badatele, zkoumající lidovou kulturu a místní obdoby různých zvyklostí, působící v nedávné době a dnes na Chodsku, jmenujme především Vladimíra Baiera, autora publikace *Muzikantské vzpomínky*[117]*, Úsměvy z kraje pod Čerchovem*[118] a *Dudácká hudba a zpěváci na Domažlicku*[119], Josefa Nejdla, který se systematicky věnuje lidové stravě, což je zřejmé z díla *Tradiční jídla česko – bavorského příhraničí*[120] a *Lidová strava na Domažlicku*[121], Ivanu Kumperovou, která se zajímala o slavnostní oblečení Chodů v publikaci *Chodské kroje*[122], Martu Ulrychovou popisující masopustní lidový oděv v článku *Ženský kroj masopustního období v Postřekově na Chodsku*[123] a masopustní

[116] ULRYCHOVÁ, M. Prozaický folklor na Chodsku. In: *Český les – příroda, historie, život,* s. 635.
[117] BAIER, V. *Muzikantské vzpomínky,* s. 33.
[118] BEIER, V. *Úsměvy z kraje pod Čerchovem*.
[119] BEIER, V. Dudácká hudba a zpěváci na Domažlicku. In: *Český les – příroda, historie, život,* s. 641 – 648.
[120] NEJDL, J. *Tradiční jídla česko – bavorského příhraničí*, s. 6.
[121] NEJDL, J. Lidová strava na Domažlicku. In: *Český les – příroda, historie, život,* s. 653 – 655.
[122] KUMPEROVÁ, I. *Chodské kroje*, s. 5.
[123] ULRYCHOVÁ, M. Ženský kroj masopustního období v Postřekově na Chodsku. In: *Národopisná revue*, s. 81.

promluvy ve stati *Role „soudce“ v postřekovském masopustu*[124]. Dále je na místě zmínit Danielu Stavělovou a její studii *Tanec do kolečka na Chodsku*[125] a Miriam Sudkovou – Srncovou, která se ve své dizertační práci věnuje masopustu v obcích Stráž a Nevolice[126]. Architekturou na Chodsku se zabývá Lubomír Procházka,[127] způsob života a kulturu lidu zde studovala Alena Vondrušková (*Rodinný život*[128] a *Výroční zvyky a obyčeje*[129]), Vlastimil Vondruška se zaměřil na zdejší nábytek a interiér v příspěvku *Lidový nábytek,*[130] Slávka Štrbová popsala lidové výtvarné umění[131] a Zdeněk Bláha zkoumal lidový tanec a hudbu.[132] Dále se Chodskem zaobírala Hana Štěpánková ve *Zkazkách lidu na Kdyňsku a Domažlicku*[133]*,* Jiří Kajer se zajímal především o pověsti a pohádky.[134] Pověsťová tematika zde též není opomenuta v díle Marie Korandové – *Chodské pověsti a legendy* (2004), *Chodové v pověstech* (2006) a *Pověsti a legendy západních Čech* (2011).

[124] ULRYCHOVÁ, M. Role "soudce" v postřekovském masopustu. In: *Genius loci českého jihozápadu IV: sborník z konference konané 24.-25.10.2007 ve Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje*, s. 63-72.
[125] STAVĚLOVÁ, D. Tanec do kolečka na Chodsku – tradice a současnost. In: *Národopisná revue*, s. 118.
[126] SUDKOVÁ – SRNCOVÁ, M. *Masopust v obcích Stráž a Nevolice.* Plzeň, 2011, s. 138.
[127] PROCHÁZKA, L. Lidová architektura. In: *Český les - příroda, historie, život,* s. 609 - 614.
[128] VONDRUŠKOVÁ, A. Rodinný život. Tamtéž, s. 615 – 618.
[129] VONDRUŠKOVÁ, A. Výroční zvyky a obyčeje. Tamtéž s. 619 – 622.
[130] VONDRUŠKA, V. Lidový nábytek. Tamtéž, s. 627 – 630.
[131] ŠTRBOVÁ, S. Lidové výtvarné umění. Tamtéž, s. 631 - 634.
[132] BLÁHA, Z. *Nezapomenutelné postavy chodského folklóru*.
[133] ŠTĚPÁNKOVÁ, H. *Zkazky lidu na Kdyňsku a Domažlicku*.
[134] KAJER, J. *Chodské pohádky*.

6 BELETRISTICKÉ ZPRACOVÁNÍ POVĚSTÍ Z CHODSKA

O chodský region se v minulosti zajímaly mnohé význačné osobnosti, které sem dojížděli, či se sem přistěhovali, jako například Georg Leopold Weisel, Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, Alois Jirásek, Antonín Klášterský, anebo se zde narodili - Jan František Hruška, Jindřich Šimon Baar, Hana Štěpánková, Jaroslav Kramařík, Jan Vrba aj.

Božena Němcová, vlastním jménem Barbora Panklová (1820 (?) – 1862) napsala několik děl týkajících se Chodska. Snad nejznámější dílo týkající se Chodska je román *Pohorská vesnice* (1856). Jak je známo, objevuje se zde myšlenka ideálního vztahu mezi poddanými a šlechtou a kniha je psána chodským nářečím. Dalším dílem je například známá *Karla* (1855) a *Obrazy z okolí domažlického* (1912) Božena Němcová prožila na Chodsku (přesněji v Domažlicích a později ve Všerubech), kam se přestěhovala se svým manželem, jedno z literárně nejproduktivnějších období svého života, jak popisuje Eduard Maur.[135] *„Duchovní i hmotnou kulturu chodského lidu Němcová bedlivě a s nadšením studovala, jeho jazykem oživovala svou literární mluvu, avšak zároveň usilovala lid vzdělávat a probouzet v něm aktivní národní vědomí.“*[136]

Karel Jaromír Erben (1811 - 1870) se také nechal inspirovat chodským regionem pro svou literární tvorbu. Chodsko navštívil ve čtyřicátých letech celkem dvakrát (roku 1842 s ruským slavistou Josifem Maximovičem Bodjanským a v roce 1844 zde pomáhal Palackému s výzkumem venkovských archivů), přičemž si odtud odnesl cenné postřehy o lidových zvycích a také zde nasbíral spoustu lidových písní a pohádek[137]. Není tajemstvím, že i ve své snad nejznámější sbírce *Kytice z pověstí národních* (1853, rozšířené vydání 1861) byl tímto krajem inspirován při psaní balady *Záhořovo lože*.[138] „*Bohatým výsledkem pilné sběratelské činnosti Erbenovy jest kniha „Prostonárodní písně a říkadla“ a*

[135] MAUR, E. *Chodové: historie a historická tradice,* s. 30.
[136] Tamtéž.
[137] Tamtéž.
[138] ULRYCHOVÁ, M. Prozaický folklor na Chodsku. In: *Český les – příroda, historie, život,* s.

mnoho přepěkných pohádek českých a jihoslovanských. Erben od lidu samého učil se pohádky ty vyprávěti, poslouchával starce a stařenky české, již tak čistě to umívali, a naučil se tomu tak, že pohádky, jím vypravované jsou pravými skvosty mezi pohádkami českými. Jenom Božena Němcová, jenž rovněž nadýchala se svěžího dechu českých luhů, jako pohádkářka stojí hned za ním.“[139] Tento úvod k Erbenově knize *Národní pohádky a pověsti* od Karla Václava Raise se jistě dá aplikovat také na pověsti.

Erben se se zde nechal inspirovat například k sepsání pohádek *Jirka s kozú, Tři dary: ubrousek, slepice a pytel, Hrnečku, vař a Třetí žena.*[140] Použil zde ukázkově chodské nářečí. Pohádka *Jirka s kozú* by mohla být analogií na zde rozšířenější a známější verzi *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*, která se v této knize také objevuje. Zdá se být kratší a prostší, což ale není na škodu, neboť právě tento jev vystihuje zdejší myšlení a je typickým prvkem chodských pověstí a pohádek.

Více jsem však čerpala z pověstí sepsaných Jindřichem Šimonem Baarem (1869 Klenčí pod Čerchovem – 1925 tamtéž), Janem Františkem Hruškou (1865 Pec pod Čerchovem – 1937), Zdeňkem Šmídem (1937 Kdyně – 2011 Seychely) a Marií Korandovou (nar. 1936 v Plzni). Tito autoři též poskytli čtenářům, kteří nepocházejí z chodského regionu, možnost přečíst si tamní pověsti a říkadla, jež by v dřívějších dobách neměli šanci získat jinak, nežli ústním tradováním a vyprávěním přímo od chodských rodáků. Navíc Šmíd píše zajímavou, až kontroverzní formou, tudíž je zřejmě atraktivnější pro mladé čtenáře o něco více, než Erben nebo Němcová. Jak historické, tak démonologické pověsti jsou bohatě zastoupeny právě v tvorbě těchto spisovatelů.

V dnešní době se chodské tematice v literatuře věnuje především již zmíněná Marie Korandová, která se zaobírá i historií Chodska, hlavně

---

635 – 640.

[139] RAIS, Karel Václav. In: *Národní pohádky a pověsti* (K. J. Erben), s. 1 - 3.

[140] ULRYCHOVÁ, M. Prozaický folklor na Chodsku. In: *Český les - příroda, historie, život,* s. 635 – 640.

pak 19. stoletím. Marie Korandová spolupracuje s výtvarnicí Marií Lacigovou (nar. 1928 v Pardubicích), která dokáže velice barvitě a zajímavě ilustrovat její knihy a její specializací je především ilustrace pohádek.

7 TERÉNNÍ VÝZKUM NA CHODSKU

Pro lepší představu a pochopení myšlení obyvatel Chodska a interpretace pověstí bylo na místě provést terénní výzkum. Tento výzkum neprobíhal s náhodně vybranými respondenty, nýbrž s předem dohodnutými vypravěči a pamětníky, kteří se z velké části podílí případně podíleli na zachování a udržení chodského folklóru.

Terénní výzkum trval necelý týden (konkrétně v srpnu 2011). Během něho bylo tázáno šest respondentů, z nichž jeden byl v tak úctyhodně vysokém věku, že nebylo možné s ním, bohužel, vést delší rozhovor. Tudíž vznikly rozhovory pouze čtyři, protože některé z nich jsou navíc sloučené. V příloze k této práci je přiložena celá transkripce těchto rozhovorů, kde se ukázkově objevují výše zmíněná lingvistická specifika. Rozhovory byly polostrukturované, jednalo se tedy o kvalitativní výzkum. Všichni respondenti souhlasili s uveřejněním svých celých jmen (někteří i přídomků), což potvrdili podpisem na prohlašovací listině. Pohybovala jsem se v okolí Postřekova, Kdyně, Mrákova, Trhanova, Újezda, Klenčí pod Čerchovem, Tlumačova, a Domažlic.

Postup a průběh terénního výzkumu spočíval v návštěvách jednotlivých respondentů (kteří projevili velkou pohostinnost) a následných dotazech ohledně chodských démonologických pověstí a nadpřirozených postav. Respondenti po prvních rozpacích hovořili plynule sami, bez jakýchkoliv pobídek. Diktafon byl položen na stole a nebyl nepříjemně držen v blízkosti obličeje dotazovaného. Často se bohužel stávalo, že respondenti odbíhali od daného tématu kamsi k masopustu, autorům konkrétních děl a k historickým událostem.

O démonologických pověstech toho dotazovaní věděli opravdu málo. Výsledky a závěry mého terénního výzkumu chodských pověstí zní takto: Je jisté, že orální historie se s postupem moderní doby a s ní souvisejícím rozvojem mediálních prostředků (internetu, televize a tiskovin) vytrácí. Vytrácí se bohužel i z těch míst, kde by se tento nešťastný proces dít rozhodně neměl; je však nezastavitelný.

Předem jsem předpokládala, že vědomosti a znalosti o démonologických pověstech a postavách, které v nich vystupují, u mladých lidí nebudou příliš valné. I přes ten fakt, že na Chodsku oni lidé žijí. Tento jev je právě výsledkem vlivu sdělovacích prostředků. Nikdo z mladých lidí dnes již nepotřebuje svého vypravěče pověstí, pohádek, historických událostí atd. Všichni disponují televizí a internetem, kde se jim všech informací plnými doušky dostává. Jsou však tyto informace pravdivé? To již lidi příliš nezajímá. Mezi vzdělanci jsou média, která zprostředkovávají tzv. „informace“, pouze simulacra (pojem Samuela Phillipse Huntingtona, autora Střetu civilizací). Simulacrum můžeme obecně definovat jako zkreslený či falešný mediální (často manipulativní) obraz reality.

Díky tomuto předpokladu jsem zvolila rovnou vypravěče a chodské rodáky, kteří jsou starší a co se týče pověstí, také zákonitě zkušenější. Bohužel, ani zde jsem příliš nepochodila. Bylo pro mne překvapením, že spíše já, jakožto chodských pověstí nepříliš znalá studentka, jsem jim vysvětlovala souvislosti a samotné démonologické pověsti, které jsem do té doby stihla přečíst v knihách. Samozřejmě, že občas se zadařilo a vypravěč neboli respondent o démonologických pověstech či postavách něco věděl, spíše však jen útržkovitě a neurčitě.

Možná řešení tohoto jevu by se naskýtala ve větší apelaci a snaze škol a jiných vzdělávacích institucí předat více těchto cenných informací dětem. V dnešních domácnostech jsou děti evidentně ochuzovány o vyprávění pohádek a pověstí, místo nich jsou jim denně předkládány inteligenci degradující programy v televizi, které je skutečně příliš obohatit nemohou.

Z výše uvedených důvodů vznikly nepříliš uspokojivé výsledky terénního výzkumu chodských pověstí, ale nebylo by správné říct, že má snaha přišla vniveč – na nahrávkách a v následných přepisech rozhovorů s chodskými vypravěči je zachycen dialekt, na čemž můžeme stavět další výzkum, který by sledoval vývoj chodského dialektu.

8 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo popsat pověsti Chodska a pokusit se je zařadit do Lufferova katalogu démonologických pověstí. Součástí této bakalářské práce je též terénní výzkum, který zjišťoval současný stav povědomí chodských obyvatel (přesněji vypravěčů a pamětníků, kteří se jevili v tomto směru nejpovolanějšími) o tamních démonologických pověstech a postavách v nich vystupujících.

Vzhledem ke kontextuálním souvislostem bylo nutné geograficky a národopisně vymezit Chodsko a jeho obyvatele a uvést alespoň některé badatele, kteří se v nedávné době zabývali, nebo se nyní zabývají chodským regionem. Je patrné, že předmětem jejich zájmu dnes již není pověsťová tematika, ani studium orální historie jako takové, nýbrž jiné okruhy studia folklóru. Dále bylo zapotřebí stručně popsat chodský dialekt. Pro srovnání jsem uvedla deskripci Jindřicha Jindřicha, Jaroslava Voráče a Jana Františka Hrušky. Následuje obecná definice, charakteristika a rozdělení pověstí (zřejmě nejužívanějším se zdá být rozdělení pověstí na etiologické, historické a démonologické), přičemž jsem zde čerpala především od Oldřicha Sirovátky.

Dále práce pokračuje Lufferovým rozdělením démonologických pověstí do šesti kategorií. Do těchto kategorií jsem se snažila zařadit dle tematiky a syžetů některé pověsti Chodska. V těchto pověstech se samozřejmě vyskytují démonologické bytosti, tudíž jsem se je snažila stručně charakterizovat. Ke každé z nich je vložen úryvek z konkrétní pověsti. Nejsou zde zřejmě zahrnuty naprosto všechny démonologické bytosti, vyskytující se v pověstech na Chodsku, neboť ne všechny jsou mi pochopitelně známy. Vybrala jsem jen pár nejznámějších a v literatuře nejfrekventovanějších.

Následující kapitola Chodsko v beletrii zmiňuje zřejmě nejznámější autory děl a pověstí na Chodsku – Boženu Němcovou, Karla Jaromíra Erbena, Jindřicha Šimona Baara, Jana Františka Hrušku, Zdeňka Šmída a Marii Korandovou. V závěru práce popisuji vlastní

terénní výzkum na Chodsku, při němž jsem došla k názoru, že již ani tamní vypravěči příliš neznají démonologické pověsti a bytosti v nich vystupující. Předkládám zde možná vysvětlení tohoto jevu a také možná řešení.

Tato práce by mohla pomoci následným zájemcům o folklor a orální historii na Chodsku, kde by měli možnost zkoumat jak pověsti, tak například sledovat další vývoj, nebo spíše snahu o udržení chodského dialektu.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAAR, Jindřich Šimon, HRUŠKA, Jan František a TEPLÝ, František. *Chodská čítanka.* Praha: Štencův grafický závod, 1927. ISBN neuvedeno.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1972. ISBN neuvedeno.

DVOŘÁK, Otomar. *Démonické pasti.* Praha: Nakladatelství XYZ, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7388-077-4.

ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice.* Pardubice: Filip Trend Publishing, 2001. ISNB 80-86282-08-2.

HRUŠKA, Jan František. *Na hyjtě. I. díl: Chodské pohádky.* Praha: Československá akciová tiskárna, 1923. ISBN neuvedeno.

HRUŠKA, Jan František. *Na hyjtě: chodské pohádky*. *V. díl.* Praha: Vyšehrad, 1936. ISBN neuvedeno.

JEŘÁBEK, Richard, MAUR, Eduard, ŠTIKA, Jaroslav a VAŘEKA, Josef. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV.* Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2004. ISBN 80-85010-57-7.

JINDŘICH, Jindřich. *Chodský slovník.* Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2007. ISBN 978-80-86944-17-3.

KORANDOVÁ, Marie: *Chodské pověsti a legendy.* Plzeň: Nava, 2004. ISBN 80-7211-179-5.

KORANDOVÁ, Marie. *Chodové v pověstech.* Plzeň: Nava, 2006. ISBN 80-7211-239-2.

KORANDOVÁ, Marie. *Pověsti a legendy západních Čech.* Plzeň: Nava, 2011. ISBN 978–80–7211–386–6.

KOUTNÁ, Jana. *Historie domažlických Chodů*. Domažlice: Svazek obcí Chodská liga, ISBN 80–238–5703–7.

KRAMAŘÍK, Jaroslav. *Kozina a Lomikar v chodské lidové tradici.* Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1972. ISBN neuvedeno.

LUFFER, Jan. *Klasifikace folklórní prózy (Návrh katalogu českých numinózních pověstí).* Praha, 2011. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta filozofická. Vedoucí práce Bohuslav Šalanda.

MAUR, Eduard. *Chodové: historie a historická tradice.* Praha: Univerzita Karlova, 1984. ISBN neuvedeno.

NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon magie*. Praha, 1997. ISBN 80-237-3612-4.

PETZOLDT, Leander. *Einführung in die Sagenforschung.* UVK, Univ. – Verl. Konstanz, 1999. ISBN-13: 978-3825223533.

RAIS, Karel Václav. In: ERBEN, Karel Jaromír. *Národní pohádky a pověsti.* Praha: Nakladatel F. Topič, 19uu. ISBN neuvedeno.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a české literatuře.* Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. ISBN 80-85010-06-2.

ŠMÍD, Zdeněk. *Dudáci a vlčí hlavy.* 1.vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987. ISBN neuvedeno.

ULRYCHOVÁ, Marta. Prozaický folklor na Chodsku. In: *Český les: příroda – historie – život.* Praha: Baset, 2005, s. 635 – 640. ISBN 80-7340-065-0.

VORÁČ, Jaroslav. *Česká nářečí jihozápadní. Část 1: studie jazykově zeměpisná.* Nakladatelství Československé akademie věd; Knižnice Česká nářečí, sv. 2, 1955. ISBN neuvedeno.

10 SEZNAM DOPLŇUJÍCÍ LITERATURY

BAIER, Vladimír. *Muzikantské vzpomínky.* Domažlice: Nakladatelství Českého lesa v Domažlicích, 2002, s. 33. ISBN 80-68125-38-6.

BEIER, Vladimír. *Úsměvy z kraje pod Čerchovem*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2002. ISBN 68125-39-4.

BEIER, Vladimír. Dudácká hudba a zpěváci na Domažlicku. In: *Český les – příroda, historie, život.* Praha: Baset, 2005, s. 641 – 648. ISBN 80-7340-065-0.

BLÁHA, Zdeněk. *Nezapomenutelné postavy chodského folklóru*. Domažlice: Městské kulturní středisko, 1999. ISBN 80-85042-00-2.

KAJER, Jiří. *Chodské pohádky*. Plzeň: Mladá stráž, 1932. ISBN neuvedeno.

KUMPEROVÁ, Iva. *Chodské kroje.* Tiskárna MKS Domažlice, 2010. ISBN neuvedeno.

NEJDL, Josef. Lidová strava na Domažlicku. In: *Český les – příroda, historie, život.* Praha: Baset, 2005, s. 653 – 655. ISBN 80-7340-065-0.

NEJDL, Josef. *Tradiční jídla česko – bavorského příhraničí.* Domažlice: Nakladatelství Českého lesa v Domažlicích, 2010. ISBN 978-80-87316-09-2.

PROCHÁZKA, Lubomír. Lidová architektura. In: *Český les – příroda, historie, život.* Praha: Baset, 2005, s. 609 - 614. ISBN 80-7340-065-0.

SLADOMELOVÁ, Kristýna. *Kuchyně v manských domcích na Křivoklátě.* Plzeň, 2009. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Tomáš DURDÍK.

STAVĚLOVÁ, Daniela. Tanec do kolečka na Chodsku – tradice a současnost. In: *Národopisná revue*, 1997, Volume 7, č. 3 – 4.

SUDKOVÁ – SRNCOVÁ, Miriam. *Masopust v obcích Stráž a Nevolice.* Plzeň, 2011. Disertační práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Marta ULRYCHOVÁ.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana. *Zkazky lidu na Kdyňsku a Domažlicku*. Praha: Novina, 1931. ISBN neuvedeno.

ŠTRBOVÁ, Slávka. Lidové výtvarné umění. In: *Český les – příroda, historie, život.* Praha: Baset, 2005, s. 631 - 634. ISBN 80-7340-065-0.

ULRYCHOVÁ, Marta. Role "soudce" v postřekovském masopustu. In: *Genius loci českého jihozápadu IV: sborník z konference konané 24. - 25. 10. 2007 ve Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje: Katedra českého jazyka a literatury ZČU v Plzni, 2008. s. 63 - 72. ISBN 978-80-868944-22-7.

ULRYCHOVÁ, Marta. Ženský kroj masopustního období v Postřekově na Chodsku. In: *Národopisná revue*, 2008, Strážnice: Ústav lidové kultury, roč. 18, č. 2, s. 81. ISSN 0862–8351.

VONDRUŠKA, Vlastimil. Lidový nábytek. In: *Český les – příroda, historie, život.* Praha: Baset, 2005, s. 627 – 630. ISBN 80-7340-065-0.

VONDRUŠKOVÁ, Alena. Rodinný život. In: *Český les – příroda, historie, život.* Praha: Baset, 2005, s. 615 – 618. ISBN 80-7340-065-0.

VONDRUŠKOVÁ, Alena. Výroční zvyky a obyčeje. In: *Český les – příroda, historie, život.* Praha: Baset, 2005, s. 619 – 622. ISBN 80-7340-065-0.

11 RESUMÉ – RESÜMEE

Diese Bachelorarbeit soll die dämonologischen Sagen behandeln. Das Chodenland wird hier sowohl volkskundlich als auch geographisch definiert/bestimmt. Ich erwähne Forscher, die in den letzten Jahren im Chodenland gewirkt haben bzw. immer noch wirken. Zu dieser Arbeit gehört unbestreitbar auch die Erwähnung des Dialektes der Choden, der hier mit Hilfe der Werke von Jindřich Šimon Baar und Jindřich Jindřich und Jaroslav Voráč kurz beschrieben wird. Dann folg die Definition der Sage und die Gliederung der dämonologischen Sagen laut Jan Luffer in sechs Gruppen (1. der Mensch und die Magie, 2. der Mensch und das Schicksal, Omen, das vorbestimmte Schicksal, Dämone der Krankheit und des Todes, Menschenseele, Albtraum, Tabu, Teufel, Verfluchung, 3. Revenanten, Begräbnisse und der Mensch nach dem Tode, 4. Numinöse Erscheinungen: Geister, Gespenster. 5. Naturdämone, Flora und Fauna, 6. Schätze) wonach ich mich bei der Zuordnung der Sagen aus dem Chodenland richte. Im Folgenden werden einige übernatürliche Figuren beschrieben, die in den Sagen vorkommen. Dazu habe ich auch Feldforschung durgeführt, um festzustellen, welches Bewusstsein die heutigen Choden über die Sagen und ihre Figuren haben. Die Forschung darf nicht generalisiert werden, da es nur sechs Respondenten in der Befragung (davon nur fünf nutzbare Gespräche) gab. Aber auch aus dieser Forschung kann man relativ klare Schlussfolgerungen entziehen. Die Befragten sind Menschen im höheren Alter, einige von ihnen sogar Erzähler und folkloristisch aktive Menschen, jedoch haben sie kaum ein Bewusstsein von den dämonoligischen Sagen. Auf das Datensammeln unter jüngeren Respondenten habe ich verzichtet, da ich vorausgesetzt habe, dass sie von der Problematik noch weniger als die älteste Generation wissen würden. Diese Bachelorarbeit könnte in der Zukunft für weitere Forscher vom Nutzen sein und zwar sowohl zur Sagenforschung als auch zur Forschung des Dialektes der Choden.

12 SEZNAM PŘÍLOH

12. 1 Textová příloha

Přepis rozhovorů z Chodska.

12. 2 Obrazová příloha

Obr. 1a: Mapa Chodska v 16. století. In: BAAR, J. Š., HRUŠKA, J. Fr., TEPLÝ, Fr. *Chodská čítanka*, s. 7. ISBN neuvedeno.

Obr. 1b: Znázornění rozdělení Chodska. In: KUMPEROVÁ, Iva. *Chodské kroje.* Tiskárna MKS Domažlice, 2010. ISBN neuvedeno.

Obr. 2a Model Jana Sladkého – Koziny od Jana Štursy (zapůjčeno doc. dr. F. Roubíkem). In: KRAMAŘÍK, Jaroslav. *Kozina a Lomikar v chodské lidové tradici.* Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1972. ISBN neuvedeno.

Obr. 2b Titulní stránka knihy P. H. Randy „Chodové a jejich osudy“, litografie Th. Böhma, s domnělým portrétem V. M. Lamingena uprostřed. In: KRAMAŘÍK, Jaroslav. *Kozina a Lomikar v chodské lidové tradici.* Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1972. ISBN neuvedeno.

Obr. 3a Škalník. Autor: LACIGOVÁ, Marie. In: KORANDOVÁ, Marie. *Chodské pověsti a legendy.* Nava: 2004, s. 25. ISBN 80-7211-179-5.

Obr. 3b Pražnec / žnec. Autor: LACIGOVÁ, Marie. In: KORANDOVÁ, Marie. *Chodové v pověstech.* Nava: 2006, s. 109. ISBN 80-7211-239-2.

Obr. 3c Bůh a sv. Petr. Autor: LACIGOVÁ, Marie. In: KORANDOVÁ, Marie., *Chodské pověsti a legendy,* Nava: 2004, s. 54. ISBN 80-7211-179-5.

Obr. 3d Světélka. Autor: LACIGOVÁ, Marie. In: KORANDOVÁ, Marie. *Chodské pověsti a legendy,* Nava: 2004, s. 29. ISBN 80-7211-179-5.

Obr. 3e Brychta se chystá zabít soka. Autor: LACIGOVÁ, Marie. In: KORANDOVÁ, Marie. *Chodové v pověstech,* Nava: 2006, s. 27. ISBN 80-7211-239-2.

Obr. 3f *Kodovckyj Blaník.* Autor LACIGOVÁ, Marie. In: KORANDOVÁ, Marie. *Chodové v pověstech,* Nava: 2006, s. 69. ISBN 80-7211-239-2.

Obr. 3g Divná žínka u mlynářky. Autor: LACIGOVÁ, Marie. In: KORANDOVÁ, Marie. *Chodské pověsti a legendy,* Nava: 2004, s. 12. ISBN 80-7211-179-5.

Obr. 3h Kocour sedící na truhle s pokladem. Autor: LACIGOVÁ, Marie. In: KORANDOVÁ, Marie. *Chodské pověsti a legendy,* Nava: 2004, s. 67. ISBN 80-7211-179-5.

Obr. 3ch Obryně se snaží sebrat lidské děti a dobytek jako hračku pro své děti. Autor: LACIGOVÁ, Marie. In: KORANDOVÁ, Marie. *Chodské pověsti a legendy,* Nava: 2004, s. 8. ISBN 80-7211-179-5.

Obr. 3i Had s korunkou. Autor: LACIGOVÁ, Marie. In: KORANDOVÁ, Marie. *Chodské pověsti a legendy,* Nava: 2004, s. 15. ISBN 80-7211-179-5.

Obr. 4a Trhanovský zámek. Foto: autorka, 2011.

Obr. 4b Detail trhanovského zámku. Foto: autorka, 2011.

Obr. 4c Kohouti před trhanovským zámkem. Foto: autorka, 2011.

Obr. 4d Kohout před trhanovským zámkem. Foto: autorka, 2011.

Obr. 4e Zdobené dveře trhanovského zámku. Foto: autorka, 2011.

Obr. 4f Zahrada za trhanovským zámkem. Foto: autorka, 2011.

Obr. 5 Místo, kde je dle pověstí ukryto vojsko sv. Václava. Foto: autorka, 2011.

Obr. 6 Mrákovský hřbitov (zde se mají zjevovat a zpívat duše zemřelých). Foto: autorka, 2011.

Obr. 7a Pomník usmrceným vojákům, kterým Zdanovec ukradl pokladnici. Foto: autorka, 2011.

Obr. 7b Detail pomníku. Foto: autorka, 2011.

Obr. 8a V Újezdě „Hu Kozinů“ - Pamětní síň Jana Sladkého – Koziny (vjezd). Foto: autorka, 2011.

Obr. 8b V Újezdě „Hu Kozinů“ - Pamětní síň Jana Sladkého – Koziny. Foto: autorka, 2011.

Obr. 8c V Újezdě „Hu Kozinů“ - Pamětní síň Jana Sladkého – Koziny (detail). Foto: autorka, 2011

13 PŘÍLOHY

13. 1 Textová příloha

Přepis rozhovorů z Chodska

Mnichov

Kateřina Dobrovolná = K

Vlasta Nosková = A

A: *„No, s paní Korandovou jsem právě v kontaktu už tak nějak od roku 2000, protože 2001 už jsem byla na křtu její knihy Plzeňské předjaří, která měla jako, dá se říct, potom veliký úspěch. Za dva roky, nebo příští rok, myslim, dostala Polanovu cenu v Plzni, a teď se dokonce uvažuje o tom, že se udělá jako dotisk, ehm, dotisk, nedá se říct dotisk, ale trošku zrenovovaný, že by se tam daly jiný ilustrace, a podobně, zase další a i by se to ňák doplnilo. To má v plánu paní Korandová.*

No, potom, potom se začala zabývat těma Pročpohádkama, a to dělala s panem Jíchou, protože s tim nějak, to je plzeňskej malíř, ilustrátor, a s tím vlastně chodila na gymnázium. A když se ptala tadytěch, vona sem pořád jezdila, a hodně pobývala přímo ve Stráži u Domažlic, protože tam měla sestřenici, a ta jí vlastně poskytovala ubytování kdykoliv. Takže ona, ona trávila hodně času v domažlickým muzeu, v domažlickým archivu a podobně. No a když se tam ptala někoho, kdo by jí to měl jako vůbec ilustrovat, a podobně, tak jí řikali „chodila jsi s Pepíčkem Jíchou do... na gympl, tak ten ti to nailustruje“. Ten byl tehdy jako, dá se říct, těch ilustrátorů nebylo tolik, von dokonce dělal ty motortiskový kalendáře, ty už jsou teďko pro vás asi pasé, ale tehdy, tehdy byly, teďko jsou kalendáře s těma celebritama a podobně, tehdy to byl takovej folklór, dostal za to, měl za to nějaký ocenění, a to je napsaný i

tady v těch Pročpohádkách.

A, no, a takže jsem začala, přišla za mnou, jo a potom pan Jícha řikal „paní Nosková, no ta ti pomůže to vydat“. Protože věděl, že jezdim na Chodsko a jeho celou rodinu jsem znala dlouho. No a přišla za mnou, já jsem tehdy dělala ve Schmidtbank v reprezantaci v Plzni, a myslela jsem si, protože jsme dělali kontakty, že to bude jako jednoduchý, že... tady vzadu je tady právě o panu Jíchovi, i o paní Korandový... tady je obsah... tady je pan Jícha a tady je paní Korandová, takže o všech je tu, je tu hodně napsáno. No a já jsem začala, jsem si myslela, jak to bude lehký, a vona to byla tedy ohromně nelehká práce sehnat sponzory, takže když jsem šla na ty velký podniky, tak ty samozřejmě mě teda znaly, myslela jsem si, že když znám prostě takový velký plzeňský podniky (Pivovar, Stock a takovýhle), tak tam půjdu, a všude mě mile přijali, ale zkonstatovali, že oni můžou dát veliký dary, třeba dát půl milionu na stadion, nebo půl milionu někam do haly, ale pár tisíc, třeba jenom dva tisíce na Pročpohádky bohužel, že to nemaj v regulích. Takže, takže to byla velice těžká věc, a tady vidíte potom samozřejmě jsem žádala grant, a protože paní Korandová vlastně tím, že si vzala Slováka, tak, tak vlastně nemohla žádat plzeňskej kraj, tak jsem to musela jako dělat, dělat já, šlo to přese mě, tady vidíte, co bylo sponzorů. No a tyhle potom některý, to už byly prakticky žačky jedný kamarádky, paní Korandový, který měly třeba bufet, to už bylo v roce 2003, to už bylo to soukromý podnikání, nebo měly benzinku, a tak, byla to jistá pani Řeháčková, která při tom pomáhala, taky je tu jmenovaná jako to. Tak voni daly třeba dvě stovky...

Jak vznikla kniha, no prostě vznikla tak složitě, no ale potom jsme nakonec dostali eště, eště příspěvek, kam jsme žádali, voni nám nedali hned, ale potom, potom vlastně přišlo dvacet tisíc od tohohle... Nadační fond pro kulturní aktivity občanů Plzně, a, no, a tak jsem nakonec začala znovu shánět peníze a udělal se dotisk, protože ty Pročpohádky se skutečně rozdaly, rozebraly, a byly, dá se říct, úspěšný. No, potom, takže to bylo, no a pak nebyl vydavatel, nikdo to nechtěl, každej: „přineste sponzory“, různě se to dělalo, vydalo se to, ty si zaplatili dvacet knížek, ty

prostě skoro by se řeklo, dělala se ta kniha na koleni, jo? Takže potom nám ještě ve Vimperku nám dali o stodvacet knížek míň, prostě kdo, kdo tu knihu asi ve Vimperku měl, tak tam byli zvyklí na ty desetitisícový náklady, co se dřív dělaly ty knížky, že jo, tak jsem řikala, kdo na ní takhle sáh, tak ten jí měl doma. No a nevyřídili jsme vůbec nic s tim, s tim tiskařem, prostě řekli, že to je normální a že to je při tisku, No, takže to byla taková složitá věc.

No a potom už jsem se do toho tak nějak zamotala, že už paní Korandová prostě, prostě kdykoliv se něco dělo, tak, tak vždycky přišla za mnou, a, a už jsme... mě to taky vcelku zajímalo, potom jsem už v tý, ta Schmidtbanka koncem roku 2001 skončila, takže jsem měla víc času, byla jsem v důchodu, a no tak že jsem s tou paní Korandovou spolupracovala dál, a vona prostě by to nebyla zvládla jako ze Slovenska, aby telefonovala, aby sháněla, a aby si zajišťovala besedy, a, a jakmile se neudělá beseda a nedá se článek do novin a nepromluví se v rozhlase, tak lidi zapomenou. Knih prostě vychází obrovský množství.

No, tak jsme se docela tak nějak spřátelily, no, a, a moje rodina, ta někdy, ta z toho moc potom už... protože to přinášelo přeci jenom dost starostí, a když přijela paní Korandová, tak sem měla, všude jsem jí vodila, když byla ňáká vernisáž, aby tam zase potkala ty další, aby tam potkala lidi z magistrátu a z těchhle institucí a aby tam potkala umělce a aby tam potkala spisovatele, protože svaz spisovatelů jí nějak moc nepomáhal, ty, ty nám nikdy nedali vůbec nic na knihu, ani, ani nás ňák nepodpořili, a tam je právě paní Korandová už hodně let, v tom Západočeský svaz spisovatelů.

No, no potom vlastně vznikly ty Chodské pověsti a legendy, to vydala NAVA. A tam to zase ilustrovala, jako ilustrátorku si potom zvolila pani Korandová pani Lacigovou, a ta je na ty kroje úplně fantastická, a je vůbec ohromná paní, takže ta jí, ta jí potom ilustrovala všechny tyhle, všechny tyhle... viděly jste? Jestli se chcete podívat na ty její ilustrace... Ta dělá hodně, hodně barevný a skutečně...

Ty Legendy byly první, jo, a na to vlastně navazuje Chodové v pověstech, to, to bylo veliký dílo.“

K: *„Pak tady mám otázku: která pověst Vám připadá nejzajímavější nebo nejstrašidelnější, prostě která se Vám nejvíc líbí a proč? Od kohokoliv, nemusí to být od paní Korandové, oni všichni píšou podobné.“*

A: *„Jo, no, tak mě ty knihy zajímaly vždycky, ale s tou paní Korandovou to, to bylo potom jiný, páč se ty knihy tvořily, že jo. No, u pani Korandový, protože já jsem prakticky prožila dětství ve Vlkanově, tak tam mě zaujala pověst, kterou sem nevěděla, věděla sem, že je tam kámen nahoře nad Vlkanovem, a že je to kamenný křeslo, jak to potom pani Korandová nazvala a psala o tom, jak vlastně se vlkanovští vzbouřili, to je v těch, to je v těch Chodské pověsti. Jak se vzbouřili, protože neměli, bylo ňáký sucho a neměli platit tomu panství v Poběžovicích, protože Vlkanov patřil pod zámek Poběžovice, a neměli na to peníze, bylo ňáký, byl ňáký špatný rok, takže ehm, tam pozvali, ehm, hraběnku z Poběžovic, kterou tam údajně měli vynést na nosítkách, ta se tam posadila nahoře v lese na nějakej kámen, kterýmu teda potom říkali křeslo. Tam se posadila, prohlídla to okolí a pak to těm vlkanovským odpustila, protože se jí to zdálo seshora nějaký chudý.* (smích)

No, tak to mě zaujalo, ale jinak ty pověsti, je zajímavých spoustu pověstí... Jsou tam, ona paní Korandová popisuje proč je lípa střapatá, a proč je...“

K: *„Já vim, já spíš ty strašidelný... Já se zabývám těma démonickejma bytostma a tak...“*

A: *„Aha... Strašidelný... Tady se asi nestrašilo, to ani nevim, kterou bych vám řekla...“* (smích)

K: *„Třeba jestli znáte tu o Zdanovcovi, ten Vojanskyj soud...“*

A: *„O tom skalníkovi?“*

K: *„Ne, ne, ne, tohle bylo právě, že on byl nějaký hamižný a nějací vojáci u něj byli doma, že tam přespali a měli tam jakoby nějakou truhlu vojenskou, prostě tam měli peníze. No a on jim to vzal, a právě oni byli potrestáni soudem, že ztratili peníze. Tak je donutili někde v Klenčí? Ne, v Tlumačově... skákat přes nějakou vápenici, dokud tam nepopadali, a ten Zdanovec tady někde po smrti chodí jako černý. A za Mrákovem ho prý někdo viděl.“*

A: *„A Zdanovec, není to teda v tom Zdanově?“*

K: *„Ne…“*

A: *„Tak ta se mně taky líbila, tak tu tam taky napište.* (smích) *Ne, ale sama, sama teďko nevim, co bych vám řekla. Ale mě zaujalo to, jak v poslední době se mluví o hlívě ústřičný. Nevim, jestli to spadá do pověstí, ale třeba to můžete napsat k tý pani Korandový. A pani Korandová vykládala, ona napsala ještě předtim, než, než prakticky jsem s ní začala spolupracovat Dřevěný chlebíček, a to už vyšlo. A tam popisuje svýho, svýho dědečka, který žil na Folmavě, tam jsou hluboký lesy a dělal jako dřevorubec. A ona tam popisuje, že vlastně si pamatuje, že nosil domů hlívu ústřičnou. Vo tý se tady mluví posledních pár let, se prodává, že jo, a vůbec se o ní mluví, jak je zdravá a podobně. A ona řikala, že ten, ten dědeček její už tu hlívu ústřičnou nosil z lesa, a že při povídání jí takle, takle jí mačkal, nekrájel, nic, vzal ty, vzal ty, asi ty větší kousky, ty větší listy, ona je taková rozkošatělá, že jo, tak to vzal a mačkal takle ty kousky, až prostě ta hlíva dostala tu šťávu ňákou, která zůstala uvnitř. Von to uhladil jako kouli, nebo jako, jako kulatej knedlík, a že to měli ve špajzu položený na prknech nahoře, a tam prostě na to foukal vítr. Žádná lednice, žádný, žádný sklenice, žádný mrazáky, a tam na to foukal vítr, a když byla zima, tak se ta koule rozkrojila, a tam bylo úplně že to bylo jako mozaika, protože to nevyschlo, tak tam byl ten, ten, ta šťáva, a že to byla úplně úžasná, úžasně dobrá věc, a v zimě si dělali smažák.*

To je prostě, to mě ohromně zaujalo, protože se to teda dělo v

nějakym tom roce… jí to vykládala babička, no, to bylo asi za války… no, tak to mě tak trošku zaujalo.

No, potom jsme, potom jsme právě vydávali tohle, takže jsem vždycky spolupracovala i s tou pani Lacigovou, no, a až bylo něco, něco víc hotovo ohledně rukopisů a toho, tak, tak prostě paní Korandová přijela. Teďko mně napsala poslední dopis, a tam píše, protože teďko už tady pobývá delší dobu, dříve jezdila vždycky tak maximálně na deset dnů, MAXIMÁLNĚ na čtrnáct dnů, a střídala ubytování u svých kamarádek ze školy. Buď, buď co študovaly… převážně z gymplu, z gymnázia, ale taky co, co študovaly filosofii v Praze. A teďko v poslední době prakticky je v Plzni jistá pani Gerdhanicová (?????), básnířka, která se vrátila z Austrálie, kde pobývala čtyřicet let. A já jsem jí seznámila s paní Korandovou, nebo prostě jsme, jsem je seznámila, protože vobě žijou v cizině. Nebo pani Gerzhanicová žila v cizině, paní Korandová žije pořád, a tak jsem si myslela, že by měly co… No a paní Gershanicová, nakonec básnířka, to vzala, to pojala tak, že se seznámily dobře, padly si do oka, a protože má v Plzni vilu, tak nabídla paní Korandový vilu k dispozici, když přijede, že tam může u ní pobývat jak dlouho chce.

Takže už se stalo, že paní Korandová tady byla asi měsíc a půl, a je jí tam dobře, v Bratislavě nemá tak rozlehlý, rozlehlou možnost. A paní Korandová na to Chodsko jezdí velice ráda, protože prostě říká, že jezdí domů, a je jí tady líp asi než v tý Bratislavě. No, a teďko mně napsala právě, že neví, jak jsme to mohli stihnout, vydat tolik knih, a že tu vždycky byla třeba dvakrát nebo třikrát za rok, po deseti dnech. A teďko že tu tráví tolik času, tak že, tak že je úplně udivená.

Potom, potom se vydal profesor, pak psala o Klostermannovi, jo, to nakonec, to je tohle, jo, to nakonec jsme to docela dobře vyřešili, protože, ehm, protože to silně podpořila Regionální rozvojová agentura Šumava, a ta, ta dala na to, dá se říct, velikej obnos peněz, protože tehdy byl rok Klostermanna v roce 2008, a takže to byla jako publikační činnost, já jsem byla na takový malý konferenci, kde se říkalo jaký budou publikace, tak jsme tam paní Korandovou přihlásili a vyšlo to dobře. No, tak to byla ta Volba profesora Klostermanna. Potom se vydalo Všerubský doktor se

vrací.

No, tak to byla taky, taky zajímavá věc, taky to bylo velice složitý, sehnat sponzory, ale nakonec nám pomohly městys Všeruby a no, nakonec se to vydalo. No, a potom už, potom už vlastně Evropan z Domažlic. Ten, ten je velice zajímavej. Vyšel po dlouhý době, prakticky před třemi lety, vyšel, já jsem vám to sem napsala. Ten vyšel, Evropan vyšel 2010 na podzim, takže, ehm, v roce 2009 chtěli na mně město Domažlice žádost o grant, takže jsem jim tam přinesla takovýhle štosy papíru, všechno možný, a nakonec dali přednost ňáký publikaci sportovní, takže ten Evropan nevyšel. No, ale potom přesto se to pořád, protože už před třemi lety tam měla, a ještě předtim besedu, kde se zmiňovala o Evropanu z Domažlic, a pani Korandová hodně spolupracuje s tou knihovnou Boženy Němcový v Domažlicích a prostě ty Domažlice jsou jí blízký. A tak, tak nakonec to potom vydalo město, vydalo sice já nevim, řikali 150 kusů, ale to asi, to asi někdo přehnal, protože… No, potom už, potom už jsem se, jsem se o to já tak, tak moc nestarala, protože Domažlice řekly, město, že si to vydá jako svoji reprezentační publikaci pro svoje, ehm, aby měly svoje, aby měly jako prostě dávat dárky pro svoje klienty a pro svoje, pro svoje prostě takový zákazníky, nebo toho města Domažlic, pro firmy a podobně.

No, a to je vlastně ten, vlastně taková velká poslední, poslední kniha, ta je o doktoru Steidlovi. Doktor Antonín Steidl, má tam sochu v Domažlicích, byl to, byl to, hmm, byl to člověk, kterej byl jako širokýho rozhledu. No, a tam jako, jako dělal, jezdil i do parlamentu, byl to muž takovýho velikýho rozhledu a velice pomoh tomu domažlickýmu okresu, nebo tomu regionu, a potom, potom bydlel na Baldově, to dokonce se říkalo, že mu, že mu to koupila, koupili ta ruská šlechta, ale to se neví přesně, jestli to tak bylo, a teď je jako ten Valdov docela v takovym zbědovanym stavu… jo, někde je tady ten Baldov vyfocenej, muselo to bejt ohromný, ohromně krásný sídlo, jo…

Počkejte, co ještě bych měla říct, aby to bylo pro vás zajímavý?“

K: *„Ale tohle je zajímavý. Já hlavně ty, no, takový ty strašidelný věci a*

démonický bytosti, jestli jste je třeba někdy neviděla, nebo jestli se to váže k nějaké pověsti, kterou znáte…? Jste říkala, že moc neznáte ty strašidelný, že spíš takový…“

A: *„Neviděla jsem, ale démonický, no, hm, když se jede, když se jede tady z křižovatky Menclov(?) na Horšovský Týn, tak to nevím čeho, k čemu to přisoudit, ale tam je na pravý straně, tam je vždycky obilí, a tam jsou vždycky úplně položený fleky, který prostě vždycky padnou, je to na určitým místě, a kdo to dělá?“*

K: *„No, to bych mohl být žnec, to je jakože… to je jedno.“* (smích)

A: *„No, prostě, prostě, nikdo, nikdo, nikdo neví proč to tam je, to už zase je trošku mimo Chodsko, ale to se tam děje.*

Já myslim, já myslim, že jdeme k Hančí[141]*Pivoňkový, ta si vás vezme k panu Tondovi Kubiáček, von se jmenuje jinak… Kubiáček je po chalupě, tam je to všechno po chalupě, že jo, dvě jména. Ten vykládá i takový, ale von vykládá i vtipy chodský, ale i poudačky, že jo, a je ohromně vtipnej, a třeba by vám… to by bylo vůbec dobrý ho tam do toho dát, protože, to je takovej vypravěč, a to by bylo rozhodně zajímavý, pro vaší práci…*

No, tak já jsem se na tom Chodsku narodila, tak můj muž říká jako že mám tvrdou palici…

Přesun z Mnichova do Postřekova.

Anna Pivoňková (u „Bílých“/“Dolejších“) = B

[141] Respondentka říká „k Hanči“, ale má na mysli „k Anči“. Na Chodsku se často před slovy, začínajícími samohláskami (zvláště jména osob a názvy míst) vyslovuje písmeno „H“.

K: *„Znáte nějaké strašidelné pověsti?“*

B: *„Nic nevím. To mi máma řikala, když tam přišla Mirka, tak jsem byla u Prukupů vedle, u sousedů, protože my jsme měli starou chalupu, tak mysleli, že by nás to tam mohlo zavalit. Tak jsme šli do nový, tam že jsme, se vycházelo jako ven, a my jsme museli po schodech dolů, jo, tak bysme tam ani nebyli v tom sklepě vostali. No a prostě tam pad granát, zadnímu se nic nestalo, jenom mi tady na voku, tak ho ten Pacík, co ho potom zastřelili ve Vokově, jo, jak je tich sedm, u Vokova zastřelenejch, mi vzal na záda, a nes mě do klenčský školy, do měšťanky, tam byl lazaret, kde mi to sešili, a mlátili tam Baumanka na schodech, protože to byl Němec a udával, víš? No, tak ho tam mlátili. Tak mi to sešili tady a všichni potom psali, jo, jak nikdo nebyl zraněn, než Anča Bílých.* (smích)

A potom jsme teda spali u Milhausů(?) ve sklepě tam, jsme se přesouvali od Prokupů, no a tam v tom sklepě mě přinesli a spali jsme tam.

A: *„No, teďko ale kdo tě strašil?“*

Manžel Vlasty Noskové: *„Nikdo.“*

B: *„No strašil mi žádnej, jenom mi zranil.* (smích) *Já strašidla, jsem ti řikala, já jsem žádný strašidlo nikdy neviděla, protože jsem padesát let furt tancovala a zpívala.“*

Manžel Vlasty Noskové: *„No, to jsi neměla čas na to.“* (smích)

B: *„Já jsem si připravila, že vám budu povídat vo masopustu, protože tu mám plno všude…“*

A: *„No, třeba, třeba by se tam taky něco našlo.“*

Manžel Vlasty Noskové: *„Hele, najdi tu, tu kuchařku, ukaž jim, jak seš tam.“*

A: *„No, tam, tamhlenc je s Karlem taky.“*

B: *„No, to je poslední jeho fotka, než zemřel na rakovinu, čtyry roky…“*

A: *„Jo, ty nemoci, jsou, jsou teďko strašný.“*

B: *„Ten by vám toho napovídal, kdyby tu byl. Karel ten furt, ten furt povídal.*

Já jsem i tady v posledních novinách domažlických, jestli jsi si nevšimla…“

A: *„Ukaž.“*

B: *„Já jsem, tady jsme byli u kamarádky, jak máme každý týden babinec, a u Viktory měli, ehm, tam měli muzeum, deset kluků. Deset kluků, tuty klucí tam maj muzeum a maj tam za… zaměstnanci, prosím, na místo. Jak je u Kubů, jak je Róza Dubkujc, tak vedle je Radek Zubr, předseda souboru a nad nima je to muzeum, tam vod toho… My jsme šly jenom se Švajnerovou tam íčko jenom na pouť, ne, a my jsme řekly, že na pouť nemáme čas sobota, neděle, takže tam pudeme v pátek, dyť je to jenom k Viktoře, tak se nebudu ani převlíkat, tak jsem, tak jak jsem byla doma, tak jsem tam šla, voni mi dali do novin, no.“*

A: *„No, a jsi tam, no.“*

Manžel Vlasty Noskové: *„Tak to je strachlivá pověst teda…“* (smích)

B: *„No, to je strachlivá.“*

A: *„No, teď napsali taky vo Hůlovi do plzeň… do domažlickýho deníku.*

No, napsali vo tom setkání ve Vlkanově a zároveň ta Cibulková, ta Cibulková řikala: „Ten Hůla, to je ten, co zpívá?“ A já jsem řikala: „Ne, to je ten, co se vrátil…“.“

„No, na to si vzpomíná moje máma, dřív byly ty hospodyňky, měly takový ty bílý peřiny, že jo, a máma říkala: „Já jsem to tam měla všechno nastlaný a přišli ty Američani, a von si tam leh ten voják s těma, s těma…“, jak tomu řikali? Kanada? Kanady? Prostě s těma botama, a von si tam, von si tam leh do toho, do těch peřin, ale jako že ne, zase dávali dětem žvýkačky, jo, čokolády a všechno, ale jak byli prostě z toho takový vyřízený, no tak ňáká bílá peřina jim nevadila, že jo, hupli tam a, a do vodorovný polohy, no tak to, to bylo vlastně tady. Tady taky, tady taky ukrejvali…“

Manžel Vlasty Noskové: *„Neutíkej vod těch pověstí…“* (smích)

A: *„…ukrejvali holčičku, která teďko žije v Izraeli, která utekla z nějakýho transportu a tady v Postřekově jí ukrejvali celou válku někde ve sklepě… potom, vona, vona sem jezdí teďko jako dospělá, no… No ale co, co vo těch pověstech?“*

B: *„Dali mi za to slaměný srdce, za to, že mě zranili, tekla mi krev do očí, tak mi za… Chceš bílou nebo… Hele, ty jsi řidič?“*

Manžel Vlasty Noskové: *„No, já jsem řidič.“*

B: *„No, já si dám, my si dáme štamprle se ženskejma.“*

A: *„Tak, a je to.“* (smích)

B: *„Na co koukáte? Kdopa řídí? Pavel? Pavel. Tak tomu nedáme nič…“*

A: *„No, Anči, počkej, a kde najdeme v tom masopustu nějaký*

strašidlo? Nebo kterou pověst na ty strašidla? Všechno je to teď takový novodobý, no, jezdí v autě prezidenti, už jede Havel, Klaus a Obamu tam měli, nebo kterej prezident?“

B: *„Mám to tu na fotkách, já vám to ukážu, jenom naliju ty štamprle. Takže je, Vlasto, počítej kolik je nás. Tři jste, nebo čtyry?“*

A: *„No my jsme tři a ty jsi čtvrtá.“*

B: *„Ne, já nebudu, já už pila.“*

A: *„Jak to, že nebudeš? No to musíš s náma, samy my pít nemůžeme…*

B: *„Tak jo.“* (smích)

A: *„Ale jak si je liješ šikovně…“*

B: *„To víš, to znám z hospody. Mně se tam dost líbilo v hospodě, já bych tam byla pořád, já se našemu Mirkovi ani nedivím, když jde do hospody. My jsme měli v pátek vždycky zkoušku, jako soubor, tak jsem byla zvyklá tam chodit.“*

A: *„Hele, jsme u pověstí.“* (smích)

B: *„Já jsem jenom připravila ke kafi tady cukroví a koláč ještě z půti, co mi zbyl.“*

A: *„No tak koláč, to asi bych, to asi bych řekla, že pro ně bude atraktivní. No koláč, chodský koláče znáte?“*

K: *„No, takový ty kupovaný. Jako že jsou chodský, ale že jo…“*

A: *„Tuty jsou dělaný. Ty jsou jasný.“*

K: *„Ach jo, mně bude špatně.“* (ke kombinaci alkoholu a koláče)

B: *„Chcete rajský?“*

A: *„Rajský? No…“*

Manžel Vlasty Noskové: *„A neuvařila jsi vosrďovou vomáčku?“*

B: *„Ne, ne.“*

Manžel Vlasty Noskové: *„To je škoda. Vlasta mi ji pořád vnucuje. Víte, co je to vosrdí? Vosrďová vomáčka?“*

K: *„Ne.“*

Manžel Vlasty Noskové: *„Pajšl, no to je pajšl.“*

A: *„Plíčky, plíčky. Vono se to moc nedělá, teď se to dává spíš psům a do všelijakejch těch útulků a tak. Ale my, my jsme dostali vod myslivce, takže je to z nějakýho srnce, nebo z divočáka už jsme snědli, tadyto je z něčeho jinýho.“*

Manžel Vlasty Noskové: *„Tak teď si vymysli, Anča ať nám řekne, kdo by jí vyprávěl takový strašný pověsti. U Kabiců těžko… Tady nejde vo jídlo, tady jde vo strachlivý pověsti.“*

B: *„Nebo potom jsem myslela vo Čápovi, vo učitelovi Čápovi, jak ho zastřelili v postřekovskym…“*

K: *„Jestli straší…“* (smích)

A: *„No to ne, ale řekni jim to jen svýma slovama.“*

B: *„V Postřekově tady učil, to jsem slyšela. V Postřekově byl postřelen. To já nevim, kdy se narodil v Soběslavi, to, to vyněcháte. Protože byl čtenářem Vrby a Baara, tak si zamiloval chodský kraj, získal místo ve Starém Postřekově, no. Teď už to není Starý Postřekov, to jsou Díly. No, takže jenom Postřekov. Potom po okupaci Postřekova byl pro vlastenecké smýšlení propuštěn ze služby a měl být přeložen do Protektorátu. Nacistům hrdě prohlásil, že se z Postřekova nenechá vypovědět, že neuznává okupaci a že nevopustí Postřekov, který má tak rád. Protože schvaloval atentát na Hitlera a pro styky se zajatci byl lineckými občany udán německým úřadům. Byl německým četníkem Valentou zatčen, spoután, a… byl do Klenčí veden a vedle Chvojků… ho porazil na zem, prchal přes Matoušův dvůr a Valenta se brzy vzchopil, Čápa pronásledoval a začal po něm střílet. Když pan učitel přeskakoval nízkou hradbu, vedle Třešničků, tak jsou Třešničkojc vedle Rózy, víš? Tam je ta, sedmou ranou ho střelil do hlavy, a je to. To byl ten učitel postřekovskej. To jsem jedině našla. Jinak žádný takový smrti. To si vem tužku a papír a jestli si tam něco…“*

K: *„Já si to nahrávám.“*

B: *„Jo ona má tu tyčku, já tomu nerozumím.“* (smích)

A: *„To víš, a tam slyší všechno, to je to nejhorší.“* (smích)

B: *„I to co nemaj.“*

K: *„Nebo něco se hřbitovama, jestli nějaký, já nevim..“*

A: *„Ančo, a nebylo tu něco? No a z těch postav masopustních, nedalo by se, nedalo by se udělat ňáká, ňáká pověst? Jestli to, jestli to něco jako nepředstavuje…“*

Manžel Vlasty Noskové: *„Dejte si toho Jägermeistera, a dostanete určitě ňákou, ňákej nápad.“* (smích)

Kamarádka/řidička: *„Když budou chlastat, jak chlastaj…“*

K: *„Cože?!“*

Kamarádka/řidička: *„Panák tady, panák támhle…“* (smích)

A: *„Heleď, a je tu nějaká chaloupka třeba, ke který se váže nějaká legenda, že tam byla nějaká stará babička, nebo něco takovýho? Nebo nějaká, nějaká, nějakej strom, kde třeba uhodilo?“*

B: *„Já právě myslela, kam tě pošlu, že tě pošlu Brychtom na poklad.“*

K: *„No, to by mě taky zajímalo.“*

A: *„A to by bylo zajímavý. A je doma, je doma Josef a Karla?“*

B: *„To nevím, to tam zavoláme.“*

A: *„Já už jsem potom nic, nic dál nepodnikala, jenom… Dívky říkaly, že, že sem přijedou třeba ještě jednou, víš…“*

K: *„To není tak daleko.“*

A: *„No, není. Vzaly byste třeba i jiný, i jiný vesnice, abyste trošku to Chodsko projely a… A to je škoda, že zrovna jedete pryč a nebudete tu na ty chodský slavnosti. Ten zmatek, no, zmatek… Prostě obrovský množství lidí. Jo, vloni tam bylo tolik lidí, že prostě to bylo horší jak na Václaváku šla… pruh sem, pruh tam, úplně ohromný množství. Vždycky tam jezdí prezident taky a je to velká sláva. Ani nevim tentokrát, jestli,*

jestli tam maj přivítání nějakýho… Někdo, někdo z parlamentu vždycky.

Anči, copak hledáš? Jo, ten masopust.“

B: *„Tohle je masopust, ale to je jednom Postřekov a staré lidové tradice. Vidíš, a to, to vyšla ta příručka Postřekov, a tady mám právě masopust a Brychtujc poklad, tak jsem si myslila, poklad Bryctujc, to je pošlu Kadletě, to je pošlu Kadle, a já si vezmu ten masopust. A jinak tu nic není, víš?“*

A: *„No, no, tak copak, kdybysme… Ty máš, ty máš na Karlu telefon?“*

B: *„Jo.“*

A: *„Co kdybysme zkusili, zkusili zavolat.*

Anči, někdo ťuká, mám se jít podívat? A nebo není to kočka, nechce sem přijít?“

B: *„Já se podívám. Nikdo tam neni. Kdo by to byl, co by to bylo? Strašidlo ňáký, možná, že se to bude hodit!“* (smích) *„To asi bouchly dveře, nebo to byla kočka.“*

Kamarádka/řidička: *„No, už to začíná.“* (smích)

B: *„… pár krejcarů v kapse. Brychtujc pohunek nám kupuje tabák. Vyhrkli na svou obranu. Tak Brychtujc pohunek? A kdepak ten si vydělává? Ten má poklad. Votevřel teď ústa překvapením sedlák. Hlavou se mu kmitly všechny pověsti vo Brychtujc a jejich chodbě, která se táhne vod sklepa po celou záhumenici, až k rybníku. Počal větřit a nepovolil, dokud svýho pohunka nevyzpovídal. Mluv, kde máte poklad? Zpřísnil hospodářův hlas. Svatou pravdu mluv, nebo popadnu-li vochlestek… Všecko vám povím, strejčku, jenom mě nebijte, přiznával se pasák. Brychtujc kráva vyšlápla na mezi pod hruškou kus drnu a hned se začaly sypat peníze, plnej hrnec je jich. Pohunek si je skovává do hrušky, každej den veme jeden, běží s ním do Klenčí k Židu, a ten mu dá za něj*

dvoušesták, a my ho promlsáme. Dnes vám koupil sirky a tabák. Fajfky jsme si udělali z bezu. Takový je to, otočil se Saukup, a víc se o pohunka nestaral. Šel rovnou cestou k Brychtum a vod nich se selkou, která byla vdovou, ke hrušce. Přinesli vopravdu fěrtuch peněz a po celym vokolí se dlouho vo ničem jinym nemluvilo, než vo Brychtujc pokladě.“

A: *„Fěrtuch je zástěra.“*

B: *„No, tak to jsi si poslechla. A vona to nemá, víš, to jsme dostali tuty příručky…“*

A: *„Vidíš ale jak je to nebezpečný, viď, někomu dávat dokumenty.“*

B: *„Jo, jo, jo, jo…“*

A: *„Anči, tak, a teď se napijeme.“* (smích)

Manžel Vlasty Noskové: *„Já se budu jenom koukat, já vám to závidim.“* (smích)

A: *„Tak na to, abyste to dobře napsala a ať žijou řidiči.“* (smích)

B: *„Zajezte to cukrovím se salámem, všichni si vemte sejra, Pavel řikal, že je dobrej. Všichni si vemte, rajský sněžte, já bych vám ještě natrhala rajský. Vlasto, co řikáš, ještě chceš rajský?“*

A: *„Ne, ale tadyto si vezmu, protože ty, to bude mít Pavel radost.“*

B: *„Byla jsem v Macově.“*

Manžel Vlasty Noskové: *„A?“*

B: *„Minulý týden, tuten tejden vlastně, Vašek Karban, co měl kulturu*

na okrese, tak vzkázal, abysme si přišli pro fotky ze souboru. Vono už je mu šedesát sedm let. Manželé, Luba, ta má šedesátiny a že už to tam nechce.

Tam byla krabice souboru, prostě fotek, já jsem si tam vybrala. Tolik fotek tam bylo, to jsme si každej vybrali, jakou jsme chtěli.“

A: *„Divadlo taky, no. Dřív se tu všude hrálo“*

B: *„Každý Vánoce a Velikonoce se tu hrály divadla.“*

A: *„Tety v šátku, to bylo typický.“*

B: *„Tam bylo vždycky lidí, na tom divadle. To se mi začal líbit ten chlapec. A potom, přestože byl mladší, tak byl můj.“* (smích)

Následuje ukazování fotek z divadla a přesun od „Bílých“/“Dolejších“ k „Brychtům“.

Karla Langová = C

K: *„Co víte o Brychtech a o jejich pokladu?“*

C: *„… To nebylo v poli, to našli někde na hnoji, ty velký peníze a potom je naše babička, že je dá vnukům. Tak jedny dala Josefovi a jednu našemu Karlovi, ale jestli je Karel má, to vážně nevím. Byly u nás furt, ale íčko nevím, kde sú. A těch stříbrňáků, těch se teda našlo moc. Byla´s íčko na tym, muzeum chodskym? Jsi je tam viděla, ty Brychtujc stříbrňáky, tam byly.“*

A: *„No, teďko sem nebyla. Tady u vás vo pouti?“*

C: *„No, jak je muzeučko, jak udělali.“*

A: *„No, my jsme tu nebyli vůbec vo pouti. Já jsem chtěla přijít na čtvrtou hodinu, když se předváděla ta chodská robota, se řikalo, že bude… a vono strašně lilo a měli jsme tam dvojčátka, takže já jsem, já jsem tu vůbec nebyla, tak jsem to neviděla.“*

C: *„Hančo, ty jsi je viděla, ne? Jak tam byly ty Brychtujc stříbrňáky.“*

A: *„Jo, teďko votevřeli v Postřekově to nový muzeum, kde byl dřív podnik Kanafas, že jo, a ještě předtim škola, a tam udělali takový muzeum a tam byly zřejmě vystavený. Tak to jsme prošvíkli, to bylo před týdnem.“* (smích)

K: *„To teda není otevřený teďka vůbec? To bylo, už neni. Nebo jo?“*

A: *„To asi bude vždycky, vždycky jen v nějakou dobu. Hele, Luďku, pojď sem, možná, že víš ňákej, ňákej horor tady z Chodska, pojď si k nám sednout.“* (smích)

C: *„Možná tak Vymýcení. Nic jinýho nezná, než vo mrtvých.“* (smích)

A: *„Ale kdybys věděl, tadyto je Katka a ta dělá bakalářskou práci, víš? A měla by psát o nějakých, říkejte Katko.“*

K: *„No, o chodských pověstech píšu, a spíš nějaký strašidelný. A tady právě nějak nikdo moc neví ty strašidelný.“*

Vnuk Karly Langové: *„Tak to je přímo i knížka, ne?“*

K: *„No to jako jo, ale já bych to pořebovala mít převyprávěný od nějakejch vypravěčů, víš? Nějaký místa, kde se třeba něco stalo…“*

Vnuk Karly Langové: *„No, třeba jak končí Díly, tak tam máš ten pomník, ne. To není strašidený, ale je to pověst. Potom je vo těch pecnech toho chleba, ne, z toho kláštera, ne, to ne…“*

A: *„No řikej, jestli víš, řikej, jak je to s tim pecnem chleba.“*

Vnuk Karly Langové: *„Musim přemejšlet, ne, já nevim.“*

C: *„No a ten poslední, ten poslední poklad se našel v tom šedesátým třetím roce, my jsme šli, to už jsme tu byli…“*

Vnuk Karly Langové: *„Tobě jde jako vyloženě čistě o poklad? Nebo celkově ňák jako…“*

K: *„No, jak ti Brychtové předtim, jak vlastně zabili nějakýho toho, já právě už nevim, kdo to byl…“*

Vnuk Karly Langové: *„Jak si nechal vyplatit tu cestu až do Domažlic.“*

K: *„No, no, no. Jak právě, jak byl ten boží soud, jak mu sáhli nějak na tu ránu, a…“*

Vnuk Karly Langové: *„A vytryskla ta krev. No, tak to je vod Baara, jako tohle všechno, ne?“*

K: *„No, taky.“*

C: *„To víte, jak šla ta chodba až k těm, vod Brychtů až k těm do Klenčí.“*

K: *„No, že měli nějaký tajný chodby a tak, a v tom poklady ňáký.“*

C: *„A jak se tam potom ta děvče, jak jí někdo zabil, tak chtěli vědět,*

kdo to byl.“

K: *„No, já jsem četla, že nějakýho kluka právě někdo zabil.“*

C: *„Tak potom všichni chlapci mušeli jít, jako nejdřív se udělalo... A až přišel ten Brychta, to je pověst, tak vytryskla ta krev. A voni ho chtěli vodsoudit a von jim řek, že když ho nechají, tak že vysází z toho Postřekova nebo z toho Klenčí, jestli řekli tři řady těch tolarů ňákých, aby ho vosvobodili. Protože to, tuti Brychtové, to teda byli ti loupežníci, a ti táhli, přepadávali jako tuti lidi, co… Pašovala se sůl a tabák z Německa. Vono se říkalo, že přepadávali tuti Brychtové ty lidi, a proto byli teda bohatý teda, no.*

Hele, jak jako se říká, že ještě furt ta Brychta, ta Brychtujc, furt říkají, že tu ňáká ta chodba je, protože náš děda, když dělal v tom Střibře, tak potom tu měl toho proutkaře, a když ho ved, tak ten furt tvrdil, že tady takle jako drobet tudle vocaď, spíš až někam k Šindelářom, nebo co, a že by tu ta chodba měla být. A v tom šedesátým třetím roce, když jsme šli z Dílů pěšky s našim Karlem, a to jsme si říkali íčko, copa že na tom poli našom je tulika lidí. A tam jezdil ten traktorista a zrovna íčko, když jsme byli na tý výstavě, ne, v neděli, tak tam přišla Hanežka a říkala: „Já jsem byla u toho.“ My jsme v JZD dělali, a tuten, počkej, vona jmenovala toho traktoristu, ten, že jezdil po tom Brychtujc poli, a najednou přišli, že se našel poklad. A jak byl ten hrnec, tak ten, jak ho jako ten traktor rozjel, tak von se jako rozpad, už to bylo starý, tak jak šla jako ta brázda, tak voni šli, šla parta chlapců, a ten Čejka, ten si jich nejvíc nasbíral. Ten potom i ňáký přines, ale my jsme z toho neměli nic, z toho pokladu. A celý ten poklad potom dali do Domažlic, do toho muzea. A my jsme, co jsme tu měli teda, co se našel, co se našly ty velký na tom hnoji, na křivou cestu, tam byly dvakrát ty poklady, tak to jich bylo plno a naše bába je dost rozdávala. To přišel jednou voják, že tu vojančí, a že von sbírá peníze, tak potom zase, náš Josef nadával. Potom přišel sladký, že zase něco sbírá, tak zase něco dala. To se prostě rozdalo penež vždycky na takový hlúpostě, a takže toho tu. Takže ňáký tu byly, ale kde sú, nevím íčko, ty

peníze. A tuty délky, jestli je mají náš Karel a ten Josef, jestli mají ty peníze. No a dáte si čaj nebo něco?“

K: *„Já nic, děkuju, já už jsem dneska přepitá, přejedená.“*

C: *„Vemte si koláč teda.“*

A: *„Ten já si vochutnám. Ty máš takovej, ten úplně přetéká tim mazánim. A já si vemu ten makovej, tak.*

No, Karlo, a heleď, voni by chtěly, voni by chtěly vo tom vašem pokladě se hodně psalo, že jo, ve všem možnym. A voni by chtěly vědět ňákou takovou pověst, která je třeba strašidelná, která třeba je ještě k tomu vašemu pokladu.“

Manžel Vlasty Noskové: *„Poklady nejsou strašidelný.“* (smích)

C: *„Voni furt řikali, že tudle něco má být, a kdo ho vykopá, ten že umře, tak by to žádný… Ale tenkrát, když se tu, hele, když se tu tenkrát ten poklad, teda, jak se potom rozjel, teď se našel, tak ta profesorka Hásková, to byla numismatička, ta přišla z Prahy, a přišla ještě s tajemníkem Jánem, a řekla, že jakmile bude po žních, tak přijde jako, a že budou dělat ty sondy a že tu najdou něco. No a už nepřišel žádný. A byla tu víckrát. A slibovala.“*

A: *„A takže když tam něco bude, tak kdyby to někdo našel, tak zemře.“*

C: *„Ale ne, to tu u nás tu řikali, že tu někde něco je.“*

A: *„Jo, tak to radši nehledáte.“* (smích)

K: *„A můžu se jenom zeptat, jestli neznáte třeba já nevim, co je to můra, jako nějakou definici, co je to můra. Tady máte jako takový typický strašidla jakoby. Nebo žnec svatojánskej a podobně.“*

C: *„Tak to nemám tušení. To víš, to mě bude mrzet do smrti, že sem to dala tenkrát tý študentce.“*

A: *„No můra, můra, to se řikalo taky takovejm ňákejm holkám…“*

C: *„Ty jsi můra.“* (smích)

A: *„Když jako zlobily, tak se řikalo, to je taková můra.“*

K: *„No ne, to prej jako že to je nepokojná duše a že jako v noci chodí a v podobě stébla se provlíká prahem a pak dusí lidi, co spí.“*

C: *„No to ale není o Chodsku.“*

K: *„Je to o Chodsku. A žnec svatojánskej taky. Jako že ve dne je to normální sedlák, jako v tý době, byl normální sedlák a v noci chodil a ňák byl jako domluvenej s ďáblem a všechno obilí vlastně, tak samo jakoby odešlo k němu do tý stodoly. On byl bohatej, měl všechno obilí pro sebe a tak, no. A že to jako lidi ve vsi věděli, právě jako ho pomlouvali a neměli ho rádi, a tak.“*

B: *„Ty máš vod Ulčový tu knihu Moji milí drazí?“*

A: *„Taky mám.“*

B: *„Tak se tam podívej, tam je to slovo mura. Tam je takový, co znamená na Chodsku, ale to, ten sedlák ne. Podívej se tam do ní. Ta můra je tam. Já jí dostala za soutěž.“*

A: *„Marie Ulčová, ta vydala víc knížek a byla to, byla v Národopisnym muzeu v Plzni a vydávala knížky, jo.“*

B: *„Tam je všechno vo Chodsku.“*

A: *„Prakticky, prakticky vydala dvě knížky. Moji milí drazí a druhá byla možná Druhý díl, nebo tak nějak, jo, jenom tak lehce vodlišný.“*

B: *„Já jí půjčila sousedce naproti, Švajnerová, a vona řekla: „To je tak krásná kniha, já jsem si prošla celým dětstvím, jak to…“. Vono je jí osmdesát osm už. Takže jako se v tom prostě, tak to bylo.“*

A: *„No, vidíte, zrovna to, co byste potřebovala, tak se neví.“*

K: *„Ale to nevadí, mně přijde zajímavý i tohle o těch Brychtech a tak.“*

Vnuk Karly Langové: *„Vim, že se propadla chodba někde u rybníka, ale jako to se říká, ale kde, to nevim.“*

K: *„Chodba?“*

A: *„V souvislosti s tím pokladem tadytím, jo?“*

Vnuk Karly Langové: *„No, když vorali.“*

C: *„O postřekovských husách, to víš?“*

K: *„Jo, tuhle knížku mám. Tu mám, to je Šmíd.“*

A: *„Spíš jestli by tě nenapadlo, co by si tu mohly vyfotit, víš, udělat třeba nějakej strom, jestli tu někde je ňákej.“*

K: *„A nějakej pomník by měl bejt, ale to já nevim kde to je. Tlumačov? Mrákov? Někde tam. Nebo cesta odněkud do Tlumačova, já to mám napsaný. Tak tam by měl bejt ten pomník těm vojákům, jak umřeli v tý vápenici kvůli tomu Zdanovcovi.“*

C: *„Nebo na Baara, k pomníku Baara, ať se jedou podívat.“*

A: *„Víš, ale vona potřebuje, vona potřebuje, když píše tu práci, tak je to přímo zaměření jako na ňáký pověsti na Chodsku, víš, s ňákym, démonický přímo.“*

K: *„Třeba jako jestli se tady někde někdo oběsil a teď se tam zjevuje, nebo jestli někdo někde tady viděl ducha, nebo něco podobnýho.“*

C: *„No, to ten manžel tý… (?) se oběsil. Tý, jak vařila ve škole. Tři dny tam visel.“*

K: *„No a zjevuje se tam, asi ne, co?“* (smích)

Manžel Vlasty Noskové: *„Ne, von se nezjevuje.“*

C: *„A ani neni pravda, že Kozina řek „do roka a do dne“, to píšou zase, to že se všechno vymyslilo.“*

A: *„No a to jsou ty pověsti, víš?“* (smích)

C: *„Dneska mladý lidi maj úplně jiný zájmy, než tuty ňáký pověsti a tuto.“*

A: *„No a kampak, kampak byste mohly děvčata ještě nasměrovat v tom Postřekově? Nebo Postřekov – Díly, nebo Klenčí, že jo. Než se vrhnou někam na ten Tlumačov, Mrákov…“*

K: *„No, nebo ve Kdyni, jestli něco neni, když už jsme tam ubytovaný, tak by to bylo nejblíž.“* (smích)

Manžel Vlasty Noskové: *„Ta Hana Kapiců, tak by mohla něco vědět,*

ta je tam vocaď.“

Následuje odjezd od „Brychtů“ ke Kapicům (do „Tkalcovny“). Domlouváme se na druhý den odpoledne.

Anna Kapicová = D

Antonín Kuželka = E

D: *„Nevím, jestli to, já si to tak, já to tak neumím povídat, vo těch Zdanovcích, já už si to tak nepamatuju, ale íčko si nevím, to byly ňáký ty napoleonský války, nebo já už…*

K: *„No, je to, jedna verze je, že to je za těch napoleonskejch válek, jak tam byli ty francouzský vojáci.“*

D: *„Jo a já jsem totiž, z toho Tumačova [142]pocházím, tam jsem se, potom jsem se sem přivdala, ale tam byla taková, že u těch Zdanovčů, v tý době, co jsem já už byla holka, tak už byli jenom takoví manželé, takoví padesátnící, protože ty neměli děti a měli tam ňákýho pacholka a tam se řikalo vo tom, že právě při těch napoleonských válkách, že tám přišli vojáci a tam se usídlili u nich, jako tam měli tu pokladnu a prostě ten hlavní štáb, jo, ty, ty vojácí, a voni potom ňáký to měli přes noc ňáký vojácí, ehm, jako hlídat, tu pokladnu. No a von ten sedlák byl takovyj tuze lakomej, a tak to prostě, prostě v noci jim to ukrad a zakopal to někam do hnoje do toho, a potom, že to jako vyveze pryč. No, a když ten kaprál teda zjistil, že je to ukradený, ta pokladna, tak nechal vykopat za školou, za tou, za tim Tumačovem jámu, dal tam vápno hasit a zavázal jim voči a*

[142] Anna Kapicová se vyjadřuje o Tlumačově stále v chodském nářečí a „l“ při rozhovoru vynechává.

voni museli přeskakovat, takže tam vlastně napadali. No a voni potom byli prokletý tim, že vždycky se tam v noci… (klepání na dveře)*… A potom se řikalo, že se ta, ta maštal a ten, prostě ty chlívy, kde se to zjevovalo, že se to nesmí celou generaci prostě rozbourat. No a takže tenkrát ještě za mě se říkalo, že ty starý chlívy jsou ještě z tý doby. No a že se to tam vobjevovaly ňáký vohnivý takový sudy přes to, pojď si sednout.* (k panu E, který předtím klepal a se kterým jsme se domlouvali na rozhovoru také den předtím)

E: *„Ne, já si sednu semle.“*

D: *„Jo, a že se to tam vobjevovalo. No, a jinak jako nevím, to bylo asi všecko, no. No, potom já nevim jestli ty taky si pamatuješ, že se říkalo krvavý koleno, pamatuješ si?“*

K: *„A co to jako je?“*

E: *„To bylo strašidlo, no. Já vim, že jsem se ho prostě bál. V životě jsem neviděl, ale… V ňákých pěti jsem se ho bál.*

D: *„To my teky, když jsme byly děti… A v životě si člověk nepředstavoval, co to je, a takhle se to vždycky, strašily se s tim děti a vim už, že potom, jak jsme takhle běhávaly jako děti přes to, tak vždycky v takovym rohci, co bylo v Tumačově, se vždycky řikalo, tam je to krvavý koleno. A to vždycky když tam někdo třeba to a chtěl někoho vystrašit, tak vždycky jenom řek „krrrrvavý koleno.“, a to byl sešup.* (smích)

No a íčko vám jenom můžu říct teda tady vo tom krvavým kolenu. Mužovo strejda, když zemřela naše babi, támhleta v tom rohu (ukazuje na fotografii)*, a tak se to tu sešlo, protože jich bylo devět dětí, tak se to tu všechno tady se sešlo, bylo po pohřbu, támhle jsme seděli v senci, a vono se tak vypravovalo co, co se jako stalo, jako samozřejmě se sešli bratři a sestry dohromady, a von si vzpomněl ten Oldřich, jak když byli malí, že u tý jeho tety, u těch Boudů, co von jako pocházel na to, tak tam*

byla jeho teta, a ta že má na ponebí homolky za komínem. Homolky, víte, já ani nevim, co to bylo, to bylo z tvarohu se udělalo takový to, vono to vyschlo, dal se tam kmín, sůl, a vono to vyschlo za tim komínem. Nebo, jo, nevim, jestli sůl, kmín určitě a dalo se to, dalo se to prostě někam uschnout. A vona to ta Bára, ta teta Bára je měla schovaný. A voni tady běhali s klukama a on si prej vzpomněl, že tam má Bára ty homolky, tak řek „chlapcí, viďte, půjdeme Báře na homolky". No, tak chlapci šli, to víte, tady se nezamykalo, to se votevřely dveře zvenky, takhle se šlo hned na to ponebí nahoru, a von řikal: „A když byli chlapcí nahoře, tak jsem si vzpomněl tak, a íčko nám je sní a nebudeme mít nic, tak jsem si vzpomněl a řek jsem dole krrrvavý koleno. V tu ránu byl takovej sešup seshora dolů, div, že se nepřerazili." Tak tuto akorát znám tu pověst, ale vopravdu se to tady dělalo, tady v Postřekově, i tám v tom Tumačově jsme z toho měli strach."

K: *„A nevíte, jak to vypadalo jako údajně, nebo…?"*

D: *„To jsme si každyj myslili, co chtěli. Já jsem si představovala, že to je takový ňáký veliký koleno, který prostě svítí a straší.* (smích) *A ta má švagrová, teda, Hančička, tady vociď, támhleta, ta řikala: „Já jsem si vždycky představovala, že to je taková ta noha s tim kolenem, a že je vždycky takhle tupá.* (smích) *Tak já nevim, jak ty jsi si to představoval, krvavý koleno."*

E: *„Já z toho měl strach. Ne, vůbec jsem si to radši nepřestavoval.* (smích) *Jsem chodil vokolo Vondry, a Vondra když už mě viděl, když jsem šel třeba s tátou nebo se strejdou, nebo tak, tak dobrý jako, jo, ale když jsem šel sám, tak kudličku do krku nebo krrrrvavý koleno, a já při druhý straně hlavu dolů a utíkal jsem."* (smích)

D: *„Tak to bylo teda tadyto strašidlo, a jak si to každý, kdo, my jsme si neříkaly, mezi dětma jsme neříkaly, jak to co vypadá, to prostě bylo tajemství. Každej si to představoval, akorát s tou švagrovou sme teda si*

vo tom povídaly, a ona řikala: „Já jsem si představovala vopravdu takovou nohu s takovym kolenem a ta že je tupá. (smích) *A jinak takhle nevim žádnou příhodu. Ty víš ňákou příhodu?“*

E: *„No, já jsem řikal děvčatům, že bysem moh povídat vo Stalinovi, vo Leninovi, to jsme celkem probírali báchorky všechny.“* (smích)

D: *„No, příhody, příhody, všelicos, vo Slamčujc, vo Slamčujc těch chlapcích, ne, jak chodili za tou Retkou támhle, to taky byla, to je taková povídka, to neni nic to…“*

E: *„To je tak ze života, to není strašidlo žádný.“*

D: *„To není strašidlo, nic. A jinak takhle ty, co sem napsal Baar a ten Kajer teda ty, tu přadlenu, tudle nahoře na těch… Já jsem to asi, asi si myslim, nečetla, jenom Štěpánka naše, ta dost četla, ta to tu má přečtený, tak to je tam napsáno, to vám určitě ta teta ze zdolejška musela řect vo tý přadleně.“*

K: *„Ne, ne, nám nic neřikal nikdo.“*

Kamarádka/řidička: *„Oni se o tom vždycky jenom zmínili, a pak se to nějak to, zamluvilo.“*

D: *„To bylo takový, já nevim právě, Štěpánka by to možná věděla, v který je to knížce.“*

E: *„Já si teď jenom vybavuju ten kámen. Na ten, když se sedlo…“*

D: *„No, to byla ta přadlena na tom kameni, ne?“*

E: *„Já nevím, to vám bohužel neřeknu, to jenom tak vokrajově, v hlavě, že ten jeden kluk se vracel a věděl, že nemá sednout na ten*

kámen. A tlačil trakař z Klenčí, mírně do kopečka to bylo, takže se uhnal, no, sed na kámen, tám pobyl, no a potom ho to zklátilo, protože asi dostal zápal plic, nebo něco, ale dávali to tomu kameni, že sed na ten kámen, a ten ho vočaroval. Ale jak se jmenuje ten kámen… Bludnej asi ne, to je asi něco jinýho.

Snažil jsem se, dámy, co mi síly stačily, jestli do toho můžu, takže tudle je, tady vod Kajera, jestli tam něco je v tom napsáno, někde ňáká povídka, ale kdybyste mi to vrátily.“

K: *„No určitě jo.“*

E: *„Tam že asi ňáká jedna je. Potom tudletu, Hašková, nebo já nevím, ehm, Nálezy mincí. To je k tomu rodu loupežníků tady, Brychtů.“*

K: *„Hm, tam jsme byli u nich, no.“*

E: *„Jo, tam jste byli. Takže já k tomu můžu akorát řect, jestli se chcete do toho nějak podívat… Tak, máma dělala v JZD, tak jako všechny ženský, takže se chodilo společně a táhly takhle tim, tim, těma polema směrem ke Klenčí vod křivý cesty, no a po vorání sbíraly kameny a byly tam vyvoraný mince. Byly tam pražský groše a ten, a takže se to zakládá jako na pravdě. No, a potom jsem slyšel vykládat, jak si teda, Brychta, hospodář, si pozval, ňák prostě věděl, že jsou tam ňák ty chodby, pod tim, kolem toho jejich pole, tak si pozval dva havíře, měli to bejt kutnohorský k tomu, a ty mu začli kopat, kopáli, von jim tam nosil jídlo. Trvalo to, pořád nic, potom našli chodbu a eště jako nic a k chodbě se dokopáli, a mezitim už se zasílo, všichni vostatní, a von kvůli tomu, že tam pořád zkoušeli kopát tu a tám, tak na pole nezasel, no a potom jednou přišel, abych to zkrátil a na poli zvostaly akorát lopata, krumpáč a starej rozbitej hrnec. Takže to, co našli, ňáký ty zase pražský groše nebo ňáký ty stříbrňáky, tak je ukradli a utekli pryč s nima. Tak potom to vlastně končilo tim, že sedláci vostatní sklízeli, a on neměl nic. To bylo takový to poučení.*

D: *„Tady je vod Kajera, jsou tu povídky takový, to je Vo kouzelnyjch dudách, pak je tu, jak von to, Vo kouzelnyjch dudách, vod Psútkový, hrdinovi, Jak čert v tkalcovně sloužil, to je tady, to je s naší mámou se to tu něco povídalo, Vo lakomym žebrákovi, Vo škalnících na Haltravě, Vo věčným strážci, Vo Prunykirglovi, tak já nevim, jestli byste si z toho něco… Nebo mám zavolat tu Štěpánku? Nebo my jsme íčko tu měli, to nemůžu najít, ty Baarovo povídky.“*

K: *„Baara mám, děkuju. Jo a můžu se ještě zeptat, jak je ta pověst o tom Zdanovcovi, tak jestli tam je opravdu ten pomník někde jako pro ty vojáky, že tam prej někde je. V Tlumačově, někde jak je silnice z Tlumačova do Domažlic.“*

D: *„To jsem se nikdy nedopátrala, ale tam na tej straně jako k Domažlicom. Tak tám by možná byl. Ale nikdy jsme se vo to, ňák jsme se vo to tenkrát nezajímali a íčko už vopravdu nevím.“*

E: (vypráví o nějaké pověsti) *„…dělala seno, vobracela, všechno a dávala do kupy je, a pak přišel jako ňákej šupec krátkej, tak si lehla do tý kopy, no a protože byla ztahaná, tak usnoula. A probudila se až k večeru, už bylo tma, a když se jako rozhlížela, uvědomila si, že zaspala, že nebyla na ten, tak se rozhlížela, už jako bylo hodně zvečera, tak koukla na kostel, a tam bylo něco, něco jako záblesky, tak dostala strach a utíkala do Draženova a tam to řekla hospodáři, a ty už ale chlapi věděli, že se jim tam ztrácí různý věci, všechno, tak se sebrali a utíkali ke kostelíku, no a do kostela se dostali dovnitř, no a chytili tam teda zloděje s lupem, co von měl nahoře až pod střechou schovaný, tak ten, to je takovej, jo, zážitek.“*

D: *„A tuty vo tý přadleně, Štěpánka ví, že to byla tenoučká knížka a že to byla přadlena asi někde v Hanzlovo koutě, je tu někde Hanzlův kout?“*

E: *„Nevim, tudle vocaď, vodkuď chodí bouřky.“*

D: *„Jo, jo, Hanzlův kout, já vim, že se to, v Tlumačově se taky řikalo z Hanzlova kouta do bouřky, no, to, to je pravda. A tam seděl na ňákym placatym kameni, seděla přadlena a měla to, takový to, jenom ten, to vřeteno. Takový ňáký vřeteno, a že prej komu se zjevila, tak ten, že prý brzy jako umřil.“*

K: *„Jo, to bylo taky v tom o těch Brychtech, to bylo do toho zamotaný. Ale jmenoval se Šindelářův kout.“*

D: *„Nebo to byl Šindelářův kout?“*

E: *„Šindelářujc kut, to je potom tuhle mezi Dílama a Klenčím.“*

D: *„Já teda nevím, já znám jenom ten Hanzlův kout, tak je to dost možný. No, tak to znáte celkem. A takhle to bylo, že jo, že to…“*

K: *„No, tam prostě bylo, že šli ňáký dva, jako holka s klukem a že se ňák měli brát a takhle, a voni šli vodněkaď někam a v tom Šindelářově koutě ten kluk viděl tu přadlenu. A ta holka mu řekla, že to je neštěstí, že do roka, nebo nějak takhle brzo, umře. A on že ne, a tak. Ale za pár dní ho právě zabili ti Brychtové, že ho nějak přepadli a zabili. Protože ten jeden Brychta se chtěl oženit s tou holkou právě. No, a tak nějak to bylo, a pak právě se vyšetřovalo, kdo zabil toho kluka, takže tam Klenčí celý a okolní vesnice chodily a sahaly na tu ránu toho mrtvýho. Položili ho na prkno na dvě židle nebo na něco a chodili a sahali na tu ránu, a jako nic se nedělo, že jo, a potom až nakonec (oni pořád chodili na konec, ti Brychtové, protože doufali, že to jako nechaj bejt, že se jako nic nedozví, že už to rozpustěj všechno), no a došla na ně řada nakonec, tak jako tam sáhli ňák, a ňák na ně vystříkla ta krev z tý rány a ňák to zčernalo celý, nebo já už nevim.“*

D: *„Ano, a to potom voni jako poznali, že ho zabili.“*

K: *„No. Tak takhle v tom byla právě jenom ta přadlena na začátku, že vlastně, že to vlastně ani nebylo kvůli ní jako asi že umřel. Že ti Brychtové ho zabili.“*

D: *„Aha, tady vo tutom jsem neslyšela. Štěpánka to četla, ale vono to…"*

E: *„Tak vona ho nemusela zabít, že jo, ale věděla, předpověděla mu, že zemře. Děvčata, máte ještě ten zázrak našich, když my jsme byli ve vašich letech, tak začly magnetofony, jo. Máte ještě možnost ho někde sehnat?* (smích) *Tuhle mám nahrávku, je to ale udělaný v osmdesátým sedmým roce, ten pán, co to dělal, a měl tam naši mámu a ještě dvě tety, který jako teda mluví ještě tim, dost silně tim dialektem, víc ještě než my, jako co tu je, tím nářečím. A je tam i jedna povídka, nebo povídka, jedna ta z těch vzpomínek, jak se tu v Postřekově troubilo na mráky, jo. Ale bohužel, půjčil jsem to jedný slečně. Tenkrát to bylo celý a vono se jí to někde jako zakumlalo a kousíček z toho vyprávění je jako smazanej, zrovna v tý, teda v tom momentě, ale celkem se to dá z toho pochopit. Béčko to začíná, jinak voni tam mají zpívání a všechno a zbytek jsem dotočil.“*

K: *„Jo, děkujem. Tak v autě bysme si to mohly přehrát, a tam se to vlastně ani ničim přehrát jako nemůže, nebo vymazat, no, to je jenom na přehrávání a přetáčení, takže… Já vám to kdyžtak zejtra přivezu. Zejtra vlastně, my musíme vrátit ještě knížky tady vedle, no vedle jako kousek tady, mně to tady přijde všechno kousek, tak prostě… Já právě nevim, jak se jmenujou, je tam ta pani, ta devadesáti jedna letá, v takovym žlutym baráku, takhle kousek tady.“*

D: *„Tudle nahoru?“*

Kamarádka/řidička: *„Dolů. Kousek u trati tam.“*

D: *„Jo, jo, jo, jo, jo, Hanča Hrubyjch.“*

E: *„Hrubejch. Nahluchlá? S naslouchátkem? Menší? V poduškách byla, nebo byla venku?“*

Kamarádka/řidička: *„Byla na gauči.“*

E: *„Jo na kanapi byla, neměla ustláno.“*

D: *„Vona totiž tam ňák, je to ňákejch čtrnáct dní, nebo kdy, byla v nemocnici teď, my jsme se na ní byli podívat, no,“*

K: *„Říkala, no. Jo a já se chci ještě zeptat, já jsem si napsala ňáký místa, kde se něco stalo, a že bysme šly a fotily. Třeba jakože právě „tady je pomník na ty, kvůli těm vojákům“, jo, kvůli tomu Zdanovcovi, a to jako vyfotit a dát to do tý bakalářky. Tak jestli nevíte, jestli tam něco je, třeba ňákej kostel, kde se něco stalo, nebo podobně.“*

E: *„Tam máte kapličku nad Mlýncem, a tam podle všeho jsou tam pochovaní někde poblíž vojáci z napoleonskejch nebo esli ze švédský anebo z napoleonských válek.“*

D: *„No, to řikala Hančička asi z napoleonských.“*

E: *„No, tak z napoleonských. Tam zemřeli jako ne, že by, ale voni tam zemřili, protože byli raněný ňák, táhli, to vojsko táhlo.“*

D: *„Jo, voni vedle tý kapli, a říkala Hančička, že když jste byli malí, tak že eště tam něco takovýho jako bylo.“*

E: *„Víš, když vona byla malá, a nebylo jí ještě pět, tak já jsem ještě*

nebyl.“

D: *„Jo, to jsi ještě nebyl. Tak vona řikala, že eště si jako pamatuje, že tám jako byly, takový jako drobet jako hrobečky. No to víš, íčko už je to dávno zarostlý. Je to přeci jenom sedmdesát let zase, tak to už je jako zase pryč, ale tam to máš pravdu, jo, že to teda bylo.“*

E: *„V Caparticích je, kousek tam odtud je Koňskej kámen, tam je, pad ňákýmu kůň, když táhl, tahal a tak hnéd mu tam vytesal na tom místě do kamene jako hlavu a ten datum vyryl. Já nevim, co bych ještě k tomu…“*

K: *„A jinak tady mám jako napsanej Mrákov, že tam je ňákej hřbitov a ňáká pověst Dušičky z očistce, že se tam jako zjevujou. Že když se za ně člověk modlí, tak pak když sám umírá, tak mu jdou jako naproti a že mu zpívaj.“*

D: *„Aha, tak to jsem neslyšela, kdopa vám to tam říkal?“*

K: *„To mám z jedný knížky, to mám od Hrušky.“*

D: *„Vod Hrušky, aha. Já akorát teky vím, že naše bába, jestli si to vymyslela nebo ne, má bába řikala, že jednou z Mrákova šel její táta. A samozřejmě to, vono se to už potom tradovalo, už někde jindě. A tam mezi Tumačovem a mezi Mrákovem je potok a tam byly takový behýnka, samozřejmě, že tam byly světýlka. No, ale to víš, náš, že prej ten pradědek teda, že byl tuze takovej teda drobnej a že se dost bál jako těch strašidel. A že šel z toho Mrákova a protože už se taky rád napil, von teky rád zpíval, a tak dále, tak šel z hospody drobet dýl a že najednou slyšel za sebou „Tomši, Tomši, Tomši…“, von se teda Tomeš jmenoval. No, tak von se dal do běhu a vono to furt bylo „Tomši! Tomši! Tomši!* (rychle)“ *a přiběh domů na dvůr, no a mušel k pumpě, no tam holt se svlík, no, drobet to zacáral, protože se tuze bál. Ale von totiž měl manšestrový kalhoty, když šoupne, tak je to „Tomši, Tomši, Tomši…“, a čim šel rychlejš,*

tim to za nim utíkalo „Tomši! Tomši! Tomši! Tomši! Tomši!“ (smích), *a za humny, von běžel humnem, no a přišel na dvůr a k pumpě. No, tak to teda řikala má bába, jestli to byla pravda, nebo jestli to to, to nevím.*

A Šípek, to, to taky už nebylo strašidelný. A Šípek tenkrát vypravoval, to už je jenom taková povídka, co se mu teda stálo. Šípek tenkrát vypravoval, ale to byl vopravdu, chodil s náma do souboru a to byla jenom taková, jako že se vo těch kalhotech povídá. Von byl pekař. A když ho zadělával – sázel chleba, tak mušel vsadit, to se prostě mušelo najednou vsadit, i když se mu chtělo, já nevim kamsi, a tuze se mu chtělo na záchod, no, tak vsadil, zavřil pec a říkal: „Dobrý je to, mačkal jsem zadek a šel jsem pěkně to, tak jsem přišel k záchodu, protože ty byly venku, samozřejmě, budka, tak jsem přišel k záchodu, votevřil záchod, zvednu nohu, že tam stoupnu, a už jsem nemušel, zavřil jsem záchod, šel jsem do stodoly a řek jsem mámo, mušíš to vyprat. (smích)

Tak to jsme se jenom tak bavilim když jsme chodili soubor, na to ale, když se chodilo s tim souborem, to já na to vzpomínám, vždycky v noci si íčko probírám, protože už teky nemůžu potom spát a na leccos si vzpomínám. Taky vzpomínám, jak to bylo pěkný, když jsme jezdili, Šimek leccos věděl, ty jsi hodně povídal, Vašek…“

E: *„Ale dyť to moc už ne, to už přišla televize a rozhlas, takže už vo tutich strašidlech se už nepovídalo. Všude. To už usnulo, to už šlo všechno do pozadí. Ještě když tu byl starej Kajer, nebo tuhlety, tak ještě ty za první republiky, to měl málokdo rádio. To se scházeli strejdové. V každý padesátý chalupě, jestli tu byly na vsi dvě, tři rádia. Tam u těch Švejdů, zase tam přišli tuty světský, spíš teda Cikáni, a začala jim tam zpívat jako česky, jenom malinko, jenom malinko měla přízvuk takovej ten světskej, tak zpívala Marjánko, tumluj se, ber maso, neboj se, Marjánko, neboj se, ber maso furt. No a potom neměli maso. No, tak to jsou takový dotvořený už podle vypravěče, kus na tom byl pravdy, jo.* (smích)

D: *„No, jinak takhle nevím holt nic.“*

K: *„Jo a prosim vás, co jsou to špendy?“*

D: *„Špendy, to nevím.“*

K: *„To je prej ňáký jídlo na pohřeb, jako na pohřbu, že se to dělá. Pečou se z něčeho? Nevíte?“*

D: *„Ne, to nevím, to neznám.“*

E: *„Slyšel jsem to prvně.“*

K: *„Hm, to nevadí. A taky jsme včera četly z těch půjčenejch knížek od tý paní Hrubý, tak jsme četly něco, že za Domažlicema nad Smolovem, kde stoupá silnice do Kouta, tak že tam jako se zjevuje ňákej kočár, kterej se vždycky potom propadne do země, a že se tam říká Na Kočárku.“*

D: *„Na Kočárku to vím, že se tam tak říká. Jako kolem smolovskýho rybníka se jede a jako na Klatovy se jede a je to první kopeček za Domažlicema.“*

E: *„A kdybyste, někdo z vás, poslouchal tu kazetu dál, tak je tam zmínka o tom, jak tady, jak je tu dolejšek, prostředek, horejšek, tu Mlýnec, tak v horejšku, že končilo tu někde, končily chalupy někde po tutý straně sem a nahoru začínaly až Saperojc (?), jinak nebylo nic tady, to tady nebyla chalupa jako. Zrovna tak na druhý straně. Až to propil Jansa, tak prodával potom ty jednotlivý díly podle toho, jak potřeboval platit v hospodě. Vono tu snad bejvalo hradiště, ale žádnej přesnej doklad z toho není, protože kaple byla postavená až roku devatenáct set, nebo vysvěcená, a do tý doby vlastně tam někde stávalo ňáký, ňákej opevněný sídlo a tuten příkop, kde byla voda, tak ten. No, ale to už si vyprávěli naši pra-pra. Takže to musel bejt ňákej rok sedmnáct set, šestnáct set, patnáct set, jo. A postřekovská obec vznikla, záznamy tam měli někdy jako dochovaný patnáct set, ale říkaj, že už byla zmínka ňák třináct set něco.*

Ale bylo tu málo chalup. K tomu zvětšení došlo až po tý průmyslový revoluci. Teprve začali lidi, si víc vydělali. Tydlety pole to neuživily, až když si potom chlapi vydělali ve světě, tak se potom dalo koupit a postavilo se tady to. Voni hodně žili na podružstvech.Ubylo půlka chalup a lidí zrovna tulik, co je dneska, jo, protože v každý chalupě zvostávaly dvě, tři rodiny a dětí měly vokolo pěti, osmi a někdy ještě víc.

Máte tam ještě něco? My už vám s tim asi nepomůžem, je vidět, že jsme malý studnice vědomostí.“ (smích)

13. 2 Obrazová příloha

Obr. 1a Mapa Chodska v 16. století.

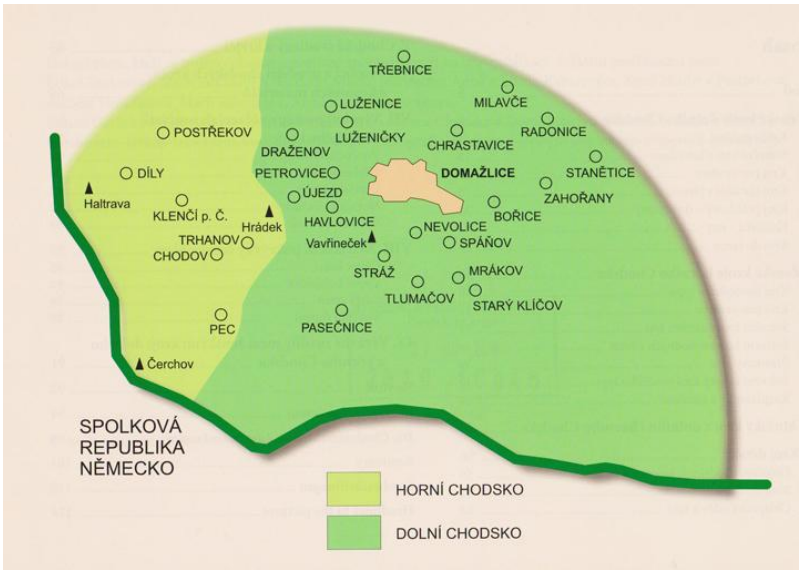

Obr. 1b Znázornění rozdělení Chodska.

14. Model sochy Jana Sladkého - Koziny od Jana Štursy, jež měla být postavena v Plzni. [Zapůjčeno doc. dr. F. Roubíkem.]

Obr. 2a Model Jana Sladkého – Koziny od Jana Štursy (zapůjčeno doc. dr. F. Roubíkem).

15. Titulní stránka knihy P. H. Randy „Chodové a jejich osudy", litografie Th. Böhma, s domnělým portrétem V. M. Lamingena uprostřed.

Obr. 2b Titulní stránka knihy P. H. Randy „Chodové a jejich osudy“, litografie Th. Böhma, s domnělým portrétem V. M. Lamingena uprostřed.

Obr. 3a Škalník.

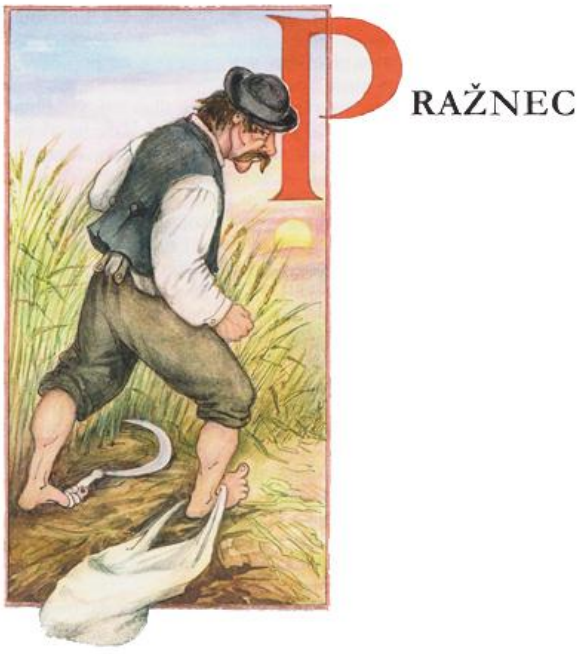

Obr. 3b Pražnec / žnec.

Obr. 3c Bůh a sv. Petr.

Obr. 3d Světélka.

Obr. 3e Brychta se chystá zabít soka.

Obr. 3f *Kodovckyj Blaník.*

Obr. 3g Divná žínka u mlynářky.

Obr. 3h Kocour sedící na truhle s pokladem.

Obr. 3ch Obryně se snaží sebrat lidské děti a dobytek jako hračku pro své děti.

Obr. 3i Had s korunkou.

Obr. 4a Trhanovský zámek.

Obr. 4b Detail trhanovského zámku.

Obr. 4c Kohouti před trhanovským zámkem.

Obr. 4d Kohout před trhanovským zámkem.

Obr. 4e Zdobené dveře trhanovského zámku.

Obr. 4f Zahrada za trhanovským zámkem.

Obr. 5 Místo, kde je dle pověstí ukryto vojsko sv. Václava.

Obr. 6 Mrákovský hřbitov (zde se mají zjevovat a zpívat duše zemřelých).

Obr. 7a Pomník usmrceným vojákům, kterým Zdanovec ukradl pokladnici.

Obr. 7b Detail pomníku.

Obr. 8a V Újezdě „Hu Kozinů“ - Pamětní síň Jana Sladkého – Koziny (vjezd).

Obr. 8b V Újezdě „Hu Kozinů“ - Pamětní síň Jana Sladkého – Koziny.

Obr. 8c V Újezdě „Hu Kozinů“ - Pamětní síň Jana Sladkého – Koziny (detail).